

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

ВОЙТ ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ

УДК 338.242.4.[332.142:308]

**УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ
В УМОВАХ СОЦІАЛІЗАЦІЇ**

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса 2020

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Міжнародному університеті бізнесу і права Міністерства освіти і науки України, м. Херсон.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
ІРТИЩЕВА Інна Олександрівна,
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова Міністерства освіти і
науки України, м. Миколаїв,
завідувач кафедри менеджменту.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
БУЛЮК Віталій Вікторович,
Херсонська обласна рада,
заступник голови;

доктор економічних наук, професор
ПЕТРЕНКО Наталія Олександрівна,
Уманський національний університет садівництва,
завідувач кафедри публічного управління та
адміністрування;

доктор економічних наук, професор
ШАПОШНИКОВ Костянтин Сергійович,
Причорноморський науково-дослідний інститут
економіки та інновацій, м. Одеса,
директор;

Захист відбудеться «21» жовтня 2020 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05 в Одеській національній академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, ауд. А-234.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, конференц-зала.

Автореферат розіслано «21» вересня 2020 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої ради**

Крупіца І.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі трансформації національної соціально-економічної системи та управлінських інститутів під впливом геополітичних зрушень, процесів глобалізації та впровадження реформи децентралізації одним з найважливіших питань залишається розробка дієвих механізмів управління соціально-економічним розвитком регіонів з метою підвищення їх керованості у напрямку, що забезпечить стійкий економічний і соціальний розвиток всієї країни.

В сучасних умовах, що характеризуються поглибленням соціальних й економічних диспропорцій та протиріч на рівні регіонів все більш актуальними постають завдання ефективного перерозподілу обов'язків, повноважень та ресурсів на всіх рівнях державного управління – від функціонального (на національному рівні) до регіонального та місцевого у контексті передачі більш широкого обсягу із вказаного переліку від центрального органу (держави) до регіональних інституцій та органів місцевого самоврядування у відповідності до принципів Європейської хартії місцевого самоврядування.

Питанням аналізу соціально-економічного розвитку України та її регіонів присвячено значна кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних науковців, аналітичних звітів міністерств та департаментів, державних і приватних рейтингових агенцій. Питанням соціально-економічного розвитку регіонів присвячені праці багатьох зарубіжних дослідників, серед яких: А. Гранберг, П. Кругман, Р. Лукас, Д. Родрік, Р. Ромер, М. Фуджита, А. Чистобаєв, А. Швецов та інші, а також праці вітчизняних науковців: Г. Геєця, І. Іртищевої, В. Копитка, В. Лагодієнко, О.Павлова, К. Шапошникова та інших.

Питання соціальних аспектів регіонального розвитку попередньо досліджували відомі учені України, зокрема: В.Булюк, О. Бутнік-Сіверський, Г.Гузенко, В. Гунько, Ю. Гава, Е. Лібанова, А. Никифоров, Н. Петренко, В.Семикіна, В.Ткач та ін.

Разом з цим, в сучасних умовах трансформації економічних відносин та соціально-економічних систем, реформування інституційного й правового поля соціально-економічного розвитку нашої держави, що характеризується поступовою імплементацією Європейських норм, проходження процесів децентралізації на тлі складних геополітичних й економічних викликів виникає потреба у формуванні дієвої системи моніторингу соціально-економічного розвитку, що дозволила б оперативно приймати ті чи інші управлінські рішення та визначати їх вплив на відповідні процеси. На сьогоднішній день, актуальним залишається обґрунтування системи управління економічним розвитком регіонів в умовах соціалізації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у межах наукових проєктів ПЗВО «Міжнародний університет бізнесу та права», а саме «Управління збалансованим розвитком регіону на основі гармонізації інвестиційно-інноваційних підходів» (номер державної реєстрації 0118U006681), «Формування та розвиток інноваційної інфраструктури регіону в умовах трансформаційної економіки» (номер

державної реєстрації 0117U006537), у межах яких автором розроблено механізм формування та розвитку децентралізованих соціально-економічних територіальних систем та систематизовано стратегічні орієнтири регіонального розвитку в напрямку соціалізації; «Механізми та чинники активізації сталого розвитку макроекономічних процесів в Україні» (номер державної реєстрації 0116U002610), де автором запропоновано нові методологічні та методичні підходи до проведення комплексної оцінки ефективності реалізації реформи децентралізації в умовах соціалізації.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є формування теоретико-методологічних та прикладних засад управління економічним розвитком регіону в умовах соціалізації.

Для досягнення поставлені й виконані такі основні завдання:

- дослідити наукові засади управління економічним розвитком регіонів в умовах соціалізації;
- розкрити методологічні підходи щодо забезпечення системи управління економічним розвитком регіонів в умовах соціалізації;
- провести моніторинг соціально-економічного розвитку України за період реалізації реформи децентралізації;
- удосконалити методичні підходи до здійснення моніторингу соціально-економічного розвитку країни в умовах децентралізації;
- здійснити комплексне дослідження соціально-економічного розвитку регіонів;
- проаналізувати зайнятість населення регіонів України;
- дослідити тенденції регіональної диференціації рівня життя населення;
- систематизувати підходи до оцінки ефективності функціонування інституцій соціально-економічного розвитку
- обґрунтувати методичні підходи до комплексного оцінювання ефективності реалізації реформи децентралізації;
- охарактеризувати механізм формування та розвитку децентралізованих соціально-економічних територіальних систем;
- дослідити наукові підходи та визначити сутність моделі управління соціально-економічним розвитком регіону;
- обґрунтувати методичні підходи до формування та оцінки моделі розвитку регіону в умовах соціалізації;
- здійснити оцінку ефективності політики зайнятості як основного чинника забезпечення соціального розвитку регіону в умовах структурних зрушень;
- запропонувати шляхи удосконалення системи стратегічного управління регіону у контексті реалізації стратегічних імператив сталого розвитку.

Об'єктом дослідження є процеси та явища економічного розвитку регіону в умовах соціалізації.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні основи, методичні підходи та науково-практичні рекомендації щодо управління економічним розвитком регіону в умовах соціалізації.

Методи дослідження. Методологічною й теоретичною основою дослідження є наукові положення економічної теорії, теорій регіоналізму, соціального розвитку, управління та урядування, праці вітчизняних і зарубіжних дослідників в різних сферах економічної науки.

Для досягнення поставленої мети та концептуальної цілісності в роботі використано загальнонаукові й спеціальні методи: аналізу та синтезу – для здійснення моніторингу соціально-економічного розвитку України та її регіонів (п. 3.1-3.2); систематизації та узагальнення – для виявлення умов, факторів та підходів до оцінки ефективності функціонування інституцій соціально-економічного розвитку (розділи 1-2, п. 4.1); просторовий – для дослідження специфіки регіональних особливостей та диференціації рівня життя населення (п.3.3); статистичні – для узагальнення, систематизації та виявлення тенденцій розвитку явищ і процесів пов'язаних із управлінням соціально-економічним розвитком територіальних систем в умовах соціалізації (розділи 3 – 4); графічний і картографічний – для наочного відображення розподілу регіонів за показниками соціально-економічного розвитку (розділи 3 – 4); комп'ютерної обробки та аналізу інформації за допомогою програм Microsoft Excel – для здійснення комплексного аналізу та складних арифметичних розрахунків щодо досліджуваного об'єкту, окресленого метою та завданнями дослідження (розділи 3 - 5); Shift-Share аналізу для виявлення впливу національних, регіональних та секторальних чинників впливу на зайнятість населення в Дніпропетровській області (п. 5.2).

Інформаційну базу дослідження становлять закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали Державної служби статистики України та управлінь статистики в регіонах, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства розвитку громад та територій України, інших міністерств і відомств, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали конференцій і семінарів, монографії, збірники та наукові статті; інтернет-ресурси тощо.

Наукова новизна одержаних. У дисертаційній роботі викладено теоретико-методологічні засади і практичні рекомендації щодо стратегічного управління економічним розвитком регіону в умовах соціалізації. Наукові результати дослідження орієнтовані на розроблення комплексу сучасних економічних механізмів та інструментів формування та розвитку децентралізованих соціально-економічних територіальних систем. Найбільш важливими науковими результатами, що характеризуються новизною, є наступні положення:

вперше:

- запропоновано та обґрунтовано теоретико-методологічні підходи до проведення комплексної оцінки ефективності реалізації реформи децентралізації, що, на відміну від відомих, базується на використанні аналогового інтегрального підходу до оцінки структурних зрушень у регіонах в контексті досягнення кінцевих цілей реформи (організаційно-адміністративних, бюджетних та соціально-економічних), використання яких дозволяє

здійснювати аналіз та моніторинг проходження процесів децентралізації у відповідності до встановлених пріоритетів, координувати та збалансовувати означені процеси у часі і просторі, здійснювати контроль та приймати ефективні рішення в напрямку соціалізації;

- обґрунтовано концептуальні засади механізму формування та розвитку децентралізованих соціально-економічних територіальних систем, що на відміну від існуючих, базується на засадах використання основоположних принципів розвитку територіальних систем (сталість, багаторівневність, партнерство, динамічність, орієнтованість на потреби місцевого населення, співучасть громадськості), використовує методичні підходи орієнтовані на результативність використання місцевих ресурсів та спрямований на забезпечення благоустрою громади, добробут мешканців, благо майбутніх поколінь та на підвищення конкурентоспроможності територіальних систем;

- розроблено та обґрунтовано рекомендації щодо формування та оцінки ефективності моделі економічного розвитку регіону в умовах соціалізації, що на відміну від відомих, передбачають визначення рівня збалансованої відповідності економічного та соціального векторів розвитку, що є основою для ідентифікації переважаючого типу регіональної політики (пасивна, фасадна, активна, реактивна та меркантильна), проблемних аспектів її реалізації та напрямків оптимізації в трансформаційних умовах;

удосконалено:

- методичні підходи до проведення моніторингу соціально-економічного розвитку держави в умовах децентралізації, що, на відміну від відомих, передбачають проведення оцінки економічного розвитку за переліком найбільш релевантних показників і критеріїв із врахуванням демографічної та інфляційної складової з подальшим співставленням економічних результатів з результатами соціального розвитку, що дозволяє визначати реальний стан економіки у відповідний період та його вплив на розвиток соціальної сфери, ідентифікувати характер соціально-економічних процесів та здійснювати прогнозування соціально-економічного розвитку на перспективу;

- результати моніторингу та відповідна модель соціально-економічного розвитку України в умовах децентралізації, що на відміну від існуючих, визначає рівень збалансованості економічного та соціального розвитку досягнутого у 2018 р. порівняно з 2014 р. із врахуванням демографічної складової та валютного паритету;

- підходи до визначення, класифікації та оцінки інституцій соціально-економічного розвитку в умовах децентралізації, що на відміну від існуючих, передбачають комплексний аналіз їх економічної та функціональної ефективності, цільової спрямованості і адаптивності в умовах трансформаційних процесів та дають можливість виконувати завдання ефективного перерозподілу обов'язків, повноважень та ресурсів на всіх рівнях державного управління – від функціонального (на національному рівні) до регіонального та місцевого у контексті передачі більш широкого кола повноважень від центрального органу (держави) до регіональних інституцій та органів місцевого самоврядування у відповідності до принципів Європейської

хартії місцевого самоврядування;

- підходи до визначення сутності та принципів функціонування моделі управління соціально-економічним розвитком регіону, які на відміну від попередніх, спрямовані на виявлення ключових переваг та найбільш оптимального використання й розвитку стратегічного потенціалу територій для забезпечення зростання економіки, високих соціальних стандартів та збереження навколишнього середовища, а сама модель являє собою унікальне поєднання управлінських функцій, механізмів та інструментів із врахуванням актуальних вимог часу та основних трендів регіонального управління, що є характерними для розвинутих країн, а саме: визначення та посилення ключових компетенцій регіону; відповідність критеріям сталого розвитку; інноваційна дивергентність; стабільність і збалансованість;

- модель стратегічного управління регіоном, яка на відміну від попередніх, побудована у контексті реалізації стратегічних імперативів сталого розвитку, враховує наскрізний та комплексний вплив на процеси формування і реалізації регіональних стратегій шляхом узгодження рішень, що приймаються із основними критеріями для забезпечення балансу між економічним, соціальним й екологічним вектором їх реалізації, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню рівня передбачуваності та стабільності регіонального середовища як важливої передумови для активізації інвестиційних процесів та зниження соціальної напруги;

набули подальшого розвитку:

- визначення тенденцій характеристик зайнятості населення, що на відміну від існуючих, враховують необхідність задоволення потреб населення та дають можливість визначити стратегічні орієнтири популяризації безпечного способу життя, збереження фізичного, психічного і репродуктивного здоров'я, загальної безпеки життєдіяльності;

- тенденції основних характеристик соціально-економічного розвитку регіонів, що враховують групування регіонів за показниками розвитку сільського господарства, промисловості й будівництва та, на відміну від існуючих, дають можливість окреслити шляхи покращення розвитку окремого виду економічної діяльності в регіоні, виокремити пріоритетні напрямки розвитку, розвивати інтеграційні процеси та взаємозв'язки в умовах трансформаційних територіальних зрушень;

- характеристики диференціації рівня життя населення, які на відміну від попередніх, розглянуто під впливом інструментів та механізмів державного регулювання та соціального забезпечення, що дало можливість окреслити шляхи удосконалення та розробити механізми забезпечення якості життя громадян та виконання Цілей сталого розвитку;

- результати оцінки ефективності політики зайнятості у регіоні в умовах структурних секторальних зрушень за методикою Shift-Share аналізу, що на відміну від попередніх, дали можливість виявити рівень впливу національних, регіональних та секторальних чинників впливу на зайнятість населення в Дніпропетровській області та дозволили ідентифікувати пріоритетні сектори економічної діяльності у контексті створення робочих місць та визначити

напрямки їх стимулювання;

- підходи до управління регіонами на засадах Стратегії сталого розвитку України до 2030 року, що на відміну від існуючих, включають всіх учасників (органи державного управління, інвесторів, бізнес та громадськість) в процес планування, прогнозування й моніторингу регіонального економічного розвитку, що сприяє системності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування сформульованих практичних рекомендацій щодо стратегічного управління економічним розвитком регіону в умовах соціалізації. На основі результатів дослідження тенденцій такого розвитку можливо сформувати регіональні стратегії соціально-економічного розвитку та комплексні програми посилення гарантій системи соціального захисту. Розроблено концептуальні засади модернізації стратегічних напрямів територіального та національного соціально-економічного розвитку.

Вищевказані рекомендації використовуються у практичній діяльності органів державного та регіонального управління, зокрема Комітетом з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму Верховної ради України (№ 04-16/12-1293 від 02.12.2015 р.); Міністерством економічного розвитку і торгівлі України (№ 3902-08/6962-07 від 02.03.2017 р.); Регіональним фондом підтримки підприємництва в Миколаївській області (№ 38-04/15 від 10.10.2018 р.); Благодійною організацією «Миколаївський обласний фонд розвитку і підтримки громадських ініціатив» (№ 85-2 від 05.03.2019 р.); Товариством з обмеженою відповідальністю «Семенівський агросервіс» (№ 49 від 20.12.2018 р.); Благодатненською об'єднаною територіальною громадою (№ 35 від 15.01.2020 р.).

Методологія побудови моделі та стратегічні орієнтири формування та розвитку децентралізованих територіальних соціально-економічних територіальних систем впроваджена в навчальний процес ПЗВО «Міжнародний університет бізнесу і права» (довідка № 180 від 18.05.2020 р.).

Особистий внесок дисертанта. Всі наукові результати, викладені в дисертації належать автору особисто. З наукових публікацій, що у співавторстві, використані лише ті матеріали, які є результатом особистої праці здобувача. Робота не містить матеріалів кандидатської дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження оприлюднені автором на міжнародних та всеукраїнських конференціях, семінарах, нарадах, серед яких найбільш важливими були: «Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності» (м. Миколаїв, 12 березня 2020 р.), «Сучасні технології розвитку людини в інтегрованому суспільстві» (м. Миколаїв, 28 травня 2020 р.), «Проблеми розвитку регіонів: промисловості і економічні аспекти» (м. Первомайськ, 28 травня 2020 р.), «Актуальні проблеми обліково-аналітичного процесу в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Мукачєво, 19 листопада 2019 р.), «Актуальні проблеми обліково-аналітичного процесу в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Мукачєво, 19 листопада 2019 р.), «Трансформація національної економіки в контексті

реалізації євроінтеграційної стратегії» (м. Миколаїв, 27 грудня 2019 р.), «Прикладна економіка – від теорії до практики» (27 жовтня 2017 р., м. Тернопіль), «Прикладна економіка – від теорії до практики» (20 жовтня 2016 р., м. Тернопіль), «Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу» (м. Тернопіль, 15-17 жовтня 2015 р.), «Структурні трансформації національних економік в глобальному вимірі» (м. Миколаїв, 6 листопада 2015 р.).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 35 наукових праць загальним обсягом 33 авт. арк., з яких особисто автору належить 30 авт. арк. Із них: 1 монографія, у т.ч. 1 одноосібна, 22 статті у наукових фахових виданнях, у т.ч. 13 – у виданнях, що включено до наукометричних баз, 11 – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 409 стор. комп'ютерного тексту, який містить 50 таблиць і 86 рисунків. Список використаних джерел складається із 245 найменувань, 5 додатків – на 25 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, наукову новизну і практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі – **«Наукові засади управління економічним розвитком регіонів в умовах соціалізації»** здійснено сутнісно-змістова характеристика економічного розвитку регіонів, досліджено особливості, етапи та процес соціалізація економіки регіону, наведено наукові засади формування децентралізації як головного фактору трансформації регіонів.

Досліджено визначення сутності економічного розвитку регіонів на засадах соціалізації. Доведено, що сучасний розвиток регіонів відбувається із значними диспропорціями. Наведено основні фактори, що впливають на економічний розвиток регіонів. Серед основних чинників, що значно вплинули на становлення регіонів, виявлено значні диспропорційні нерівності саме в управлінні ними.

Обґрунтовано, необхідність удосконалення управління регіонами на засадах Стратегії сталого розвитку України до 2030 року (рис.1), що на відміну від існуючої, включає всіх учасників (органи державного управління, інвесторів, бізнес та громадськість) в процес планування, прогнозування й моніторингу регіонального економічного розвитку.

Доведено необхідність удосконалення управління регіонами з урахуванням операційних цілей Стратегії сталого розвитку України до 2030 року.

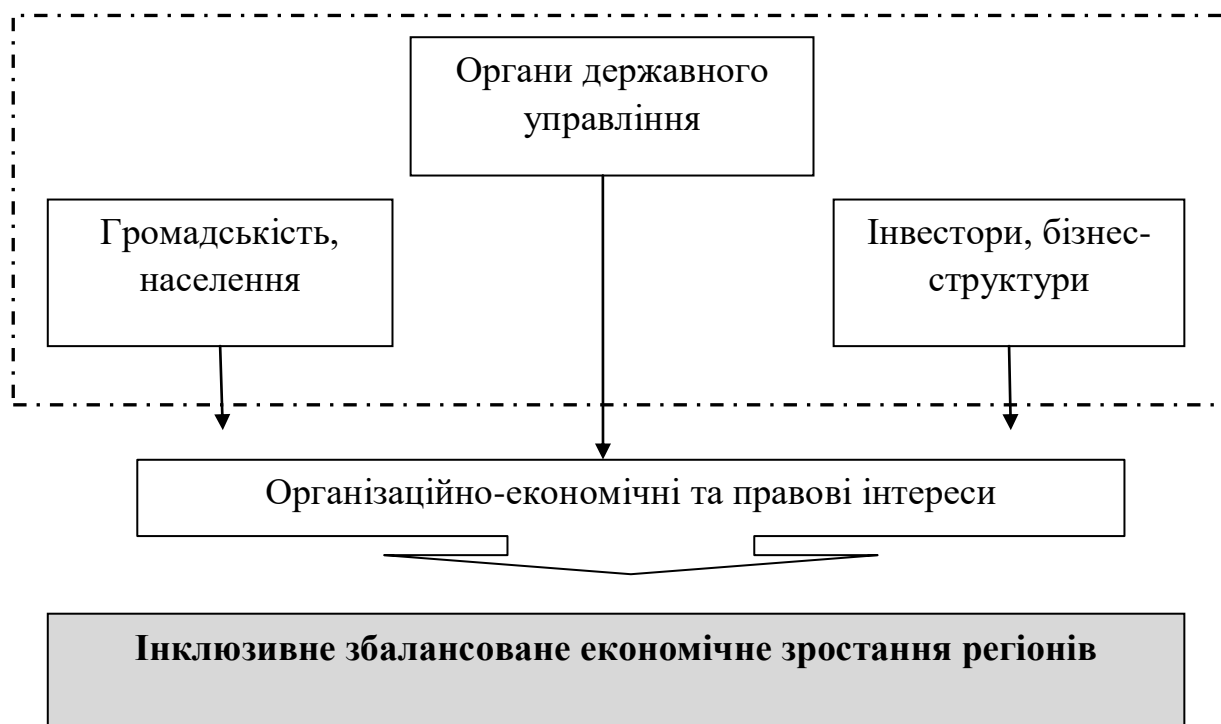

Рис. 1. Блок-схема управління економічним розвитком регіонів на засадах Стратегії сталого розвитку України до 2030 року

Досліджено, що в сучасних умовах важливою передумовою розвитку регіонів є ефективний процес децентралізації. Визначено основні принципи децентралізації. Проаналізовано зарубіжний досвід впровадження децентралізації. Обґрунтовано економічні ефекти від децентралізації для розвитку регіонів в умовах соціалізації.

У другому розділі – «**Методологічне забезпечення системи управління економічним розвитком регіонів в умовах соціалізації**» досліджено методологію формування систем планування, прогнозування та моніторингу регіонального управління, наведено методичні підходи до оцінювання економічного розвитку регіону, розкрито методологічні аспекти дослідження процесів соціалізації в умовах децентралізації управління регіонами.

Зазначено, що процес управління розвитком регіонів повинен проходити за класичною схемою, включаючи планування, прогнозування й моніторинг. Досліджено основні етапи, принципи, складові процесу планування. У науковій праці було поставлено завдання з розробки теоретико-методичних підходів щодо управління економічним розвитком регіону в умовах соціалізації з урахуванням відповідних економічних закономірностей для отримання синергетичних ефектів від взаємодії всіх учасників процесу: органів державної влади, бізнесу й населення.

Досліджені методичні підходи дозволили сформулювати закономірності забезпечення управління економічним розвитком регіону в умовах соціалізації й визначити відповідні принципи (рис. 2).

Рис. 2. Структурно-логічна схема дослідження процесу забезпечення системи управління економічним розвитком регіонів в умовах соціалізації

В основі використаних підходів покладено наступне припущення: об'єкт дослідження виступає складна, цілісна, відкрита система управління регіоном; можливість наукового пізнання й обґрунтування стійких взаємозв'язків між підсистемами та елементами економічного розвитку регіону; взаємодія елементів системи визначається альтернативою результатів, що впливає на

прогнозованість її розвитку; трансформація впливає на зміну системи та її елементів; розвиток системи забезпечується узгодженою взаємодією елементів; неефективність жорсткого бюрократичного управління; наявність впливу зовнішніх чинників стимулюючого характеру.

Здійснено методологічний аналіз законодавчо-нормативної бази і виявлено різні можливості налагодження партнерських взаємовідносин із більшістю стейкхолдерів для управління економічним розвитком регіонів в умовах соціалізації. Наголошено про важливість залучення всіх зацікавлених стейкхолдерів в процес планування, прогнозування й моніторинг економічного розвитку регіонів.

У третьому розділі – «**Проблемний аналіз соціально-економічного розвитку України**» здійснено моніторинг рівня соціально-економічного розвитку України, проведена комплексна оцінка соціально-економічного розвитку регіонів, визначені тенденції регіональної диференціації рівня життя населення.

Досліджено, що період 2014-2018 рр. можна назвати одним з найважчих кризових періодів, протягом якого соціально-економічний розвиток нашої держави здійснювався у майже форс-мажорних обставинах, що супроводжувалися: військовими діями на Сході України та окупацією частини територій, загостренням соціальних суперечностей, втрати значної частини (близько 20%) економічного потенціалу і традиційних ринків збуту, руйнування інфраструктури та потужною фінансовою кризою, яка призвела до ліквідації понад 40 банків та зниження офіційного курсу національної валюти понад 40%.

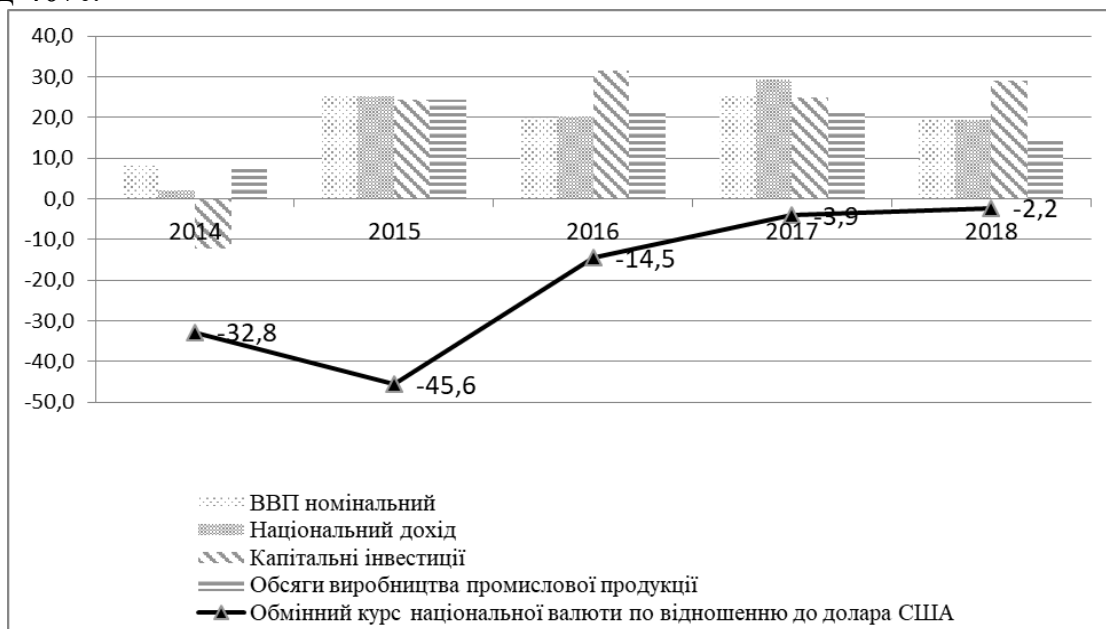

Рис. 3. Динаміка основних показників економічного розвитку України за період 2014-2018 рр. (+/- % до попереднього періоду)

Динаміка основних показників економічного розвитку України за період 2014-2018 рр. (рис. 3) свідчить, що попри загострення економічної кризи, втрату частини територій і ринків збуту, основні показники розвитку

національної економіки у період 2014-2018 рр. демонструють переважно позитивну динаміку. Зокрема, номінальний ВВП, обсяг національного доходу та промислового виробництва збільшився у 2015 році у середньому на 24-25%, а капітальні інвестиції – майже на 35% порівняно з попереднім періодом. У 2016 році темпи зростання дещо знизилися, проте спостерігалися теж позитивні тренди, які посилилися у 2017 році. Разом з цим, всі ці процеси відбувалися на тлі значної девальвації національної валюти, вартість якої у 2015 році по відношенню до долара США знизилася на рекордні 45,6%, а у 2016 році ще на 14%. У 2017-2018 рр. обмінний курс дещо стабілізувався і знижувався у середньому на 3,9-2,2% на рік, що свідчить про більш-менш реальне зростання макроекономічних показників. Перевищення темпів девальвації над темпами економічного зростання у 2015-2016 рр. свідчить про значну роль інфляційної складової.

Встановлено, що традиційні підходи до моніторингу соціально-економічного розвитку, які використовуються для звітування органів влади та кабінету міністрів базуються на номінальних статистичних даних, які не враховують зміну курсу валюти. У результаті таких розрахунків виходить, що економіка України за більшістю економічних параметрів зростає, що сприймається як позитивне явище яке лягає в основу побудови прогнозів і прийняття відповідних рішень. На нашу думку, об'єктивна система моніторингу, на відміну від тієї, що практикуються наразі, повинна виключати інфляційну складову, а основні макроекономічні показники повинні визначатися у розрахунку на душу населення. Це дозволить робити більш об'єктивні висновки та прогнози щодо рівня економічного розвитку та порівнювати відповідні показники як у динаміці так і на різних рівнях агрегування (країна, регіон, територіальна громада). Окрім того, основою для моніторингу повинен слугувати не тільки розвиток показників у динаміці, а ефективне керування економічними процесами, що відображається у певних нормативних (цільових) показниках визначених у відповідних планових документах.

Для визначення реального стану та тенденцій соціально-економічного розвитку запропоновано три підходи при обчисленні економічних показників, а саме:

1) аналіз номінальних показників розвитку економічних процесів, що статистично визначають тенденції розвитку економіки та відповідні структурні зміни у соціально-економічному становищі національних соціально-економічних систем;

2) аналіз інтенсивності економічних процесів з використанням відносних показників у розрахунку на душу населення, що дають уявлення про взаємний вплив демографічних та економічних процесів;

3) аналіз розвитку національної економіки із врахуванням валютного паритету, що опосередковано характеризує вплив інфляційних процесів на формування економічних показників, визначає вплив економіки на стабільність національної валюти та реальне економічне зростання.

Як показали результати розрахунків, значна частина показників у 2018

році погіршилася, зокрема: зменшилася чисельність населення на 6,7%, рівень народжуваності на 19,4%, чисельність економічно-активного населення (-9,9%). Тобто, значно погіршилися демографічні показники, окрім середньої очікуваної тривалості життя при народженні, що збільшилася у 2018 році на 4 місяці. Значний негативний вплив на демографічну ситуацію в Україні протягом 2014-2018 рр. здійснювала втрата частини територій (окупованих Російською федерацією), продовження військових дій, посилення процесів еміграції. Окрім того, зниження рівня народжуваності на тлі зростання смертності свідчить про погіршення економічної ситуації та доступності і якості медичного обслуговування.

Результати розрахунків показали, що у сфері людського розвитку у 2018 році спостерігається рецесія, про що свідчить від'ємний інтегральний показник людського розвитку. У сфері розвитку ринку праці у 2018 році спостерігається незначне зростання на 3,2%, що зумовлено насамперед скороченням чисельності безробітних за рахунок їх міграції за кордон а також зростання середнього розміру оплати праці. Отже, попри певні досягнення у соціальній сфері, у 2018 сукупний показник соціального розвитку має від'ємне значення. Це вказує на те, що розвитку соціальної сфери в Україні впродовж 2014-2018 рр. не приділялося значної уваги. Окрім того, якщо до системи розрахунків включити такі показники як бюджетні видатки на соціальні потреби у розрахунку на душу населення, рівень доступу до медичних та освітніх послуг, реальні доходи населення тощо, вказаний показник знизиться ще на кілька пунктів.

Використовуючи результати розрахунків побудовано матрицю соціально-економічного розвитку України у 2018 році (рис. 4).

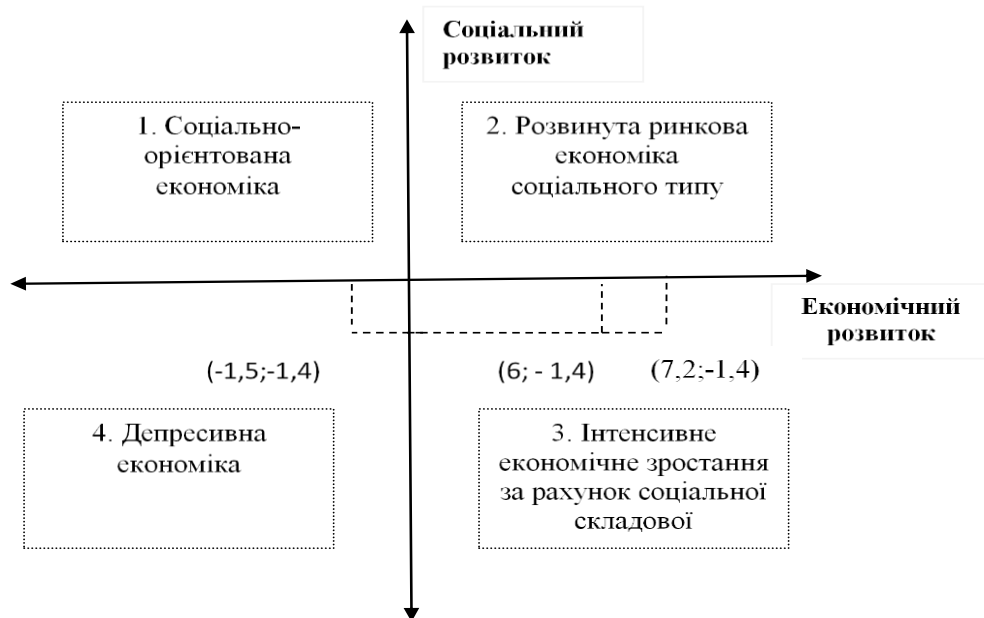

Рис. 4. Порівняльна матриця соціально-економічного розвитку України

Всі варіанти розрахунків показали від'ємне розташування характеристик України на матриці, що означає погіршення більшості аналізованих показників

порівняно з 2014 роком. Номінально, відповідно до матриці у 2018 році порівняно з 2014 Україна реалізовує політику економічного зростання за рахунок зниження соціальних показників. Проте, якщо врахувати коефіцієнт валютного паритету, можна констатувати, що характерною рисою економіки на даний час є стан економічної та соціальної депресії.

При внесенні на матрицю за аналогією показників за інші періоди можна визначити основні тренди соціального і економічного розвитку країни або регіону та вносити відповідні корективи. Таким чином, можна сказати, що попри позитивну динаміку основних показників в останні 4 роки, реальний рівень економічного та соціального розвитку країни не відповідає рівню 2014 року.

У процесі аналізу соціально-економічного розвитку регіонів України встановлено, що витрати перевищують доходи населення у всіх регіонах крім Донецької та Луганської областей (рис. 5). Проте, числові значення доходів та витрат у розрахунку на одну особу є найменшими серед аналогічних показників інших регіонів України, що пояснюється значною кількістю населення пенсійного віку у цих двох областях.

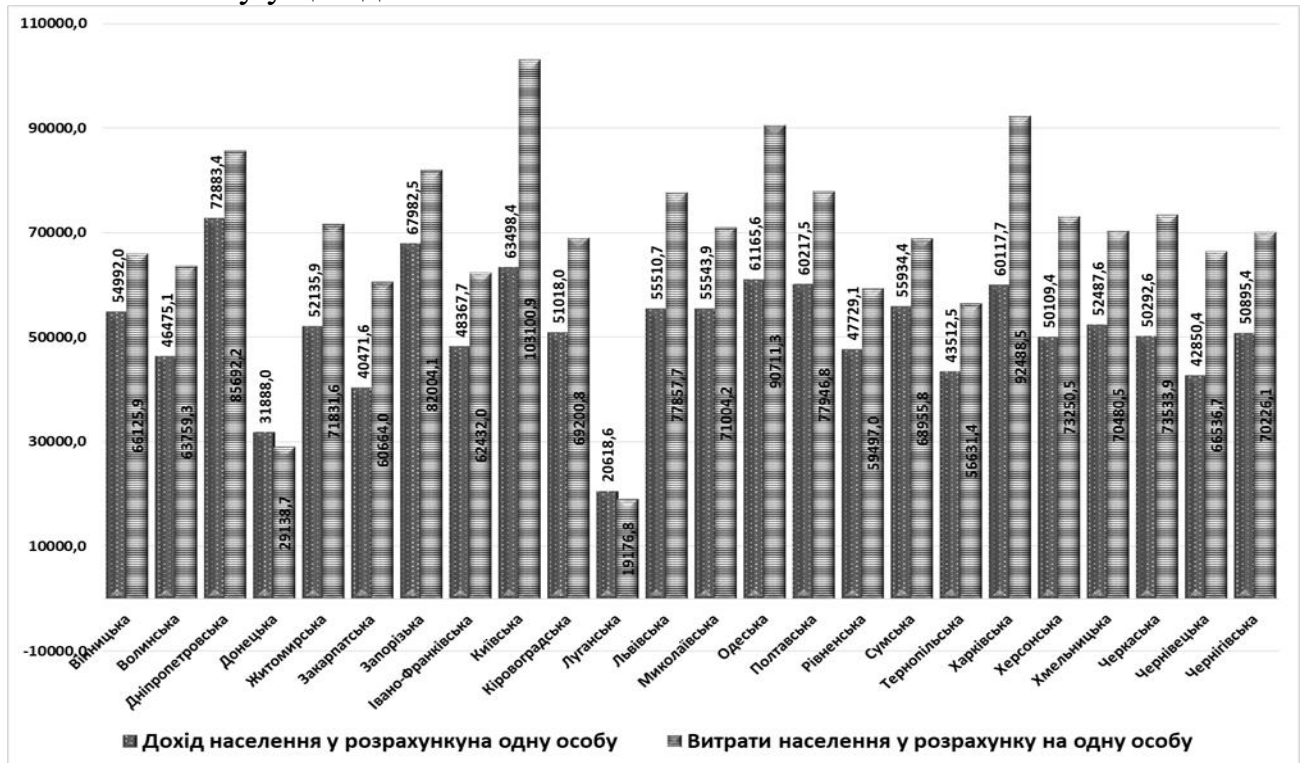

Рис. 5. Порівняння доходу населення та витрат у розрахунку на одну особу за 2019 рік, грн

Встановлено, що кінець 2019 року визначився дефляцією цін на одяг та взуття, житло, відпочинок, транспорт, побутову техніку, зв'язок та охорону здоров'я. Якщо прогнозувати укріплення та збереження тенденції до дефляції цін на перераховані товарні групи, то очікуваний прогноз може бути навіть кращим ніж прогноз Уряду на кінець 2020 року, який становить для рівня індексу інфляції 105,6%.

Встановлено, що у 2019 році порівняно із 2018 роком у більшості регіонів

України спостерігалися від'ємне значення темпу зростання промислового виробництва (рис. 6).

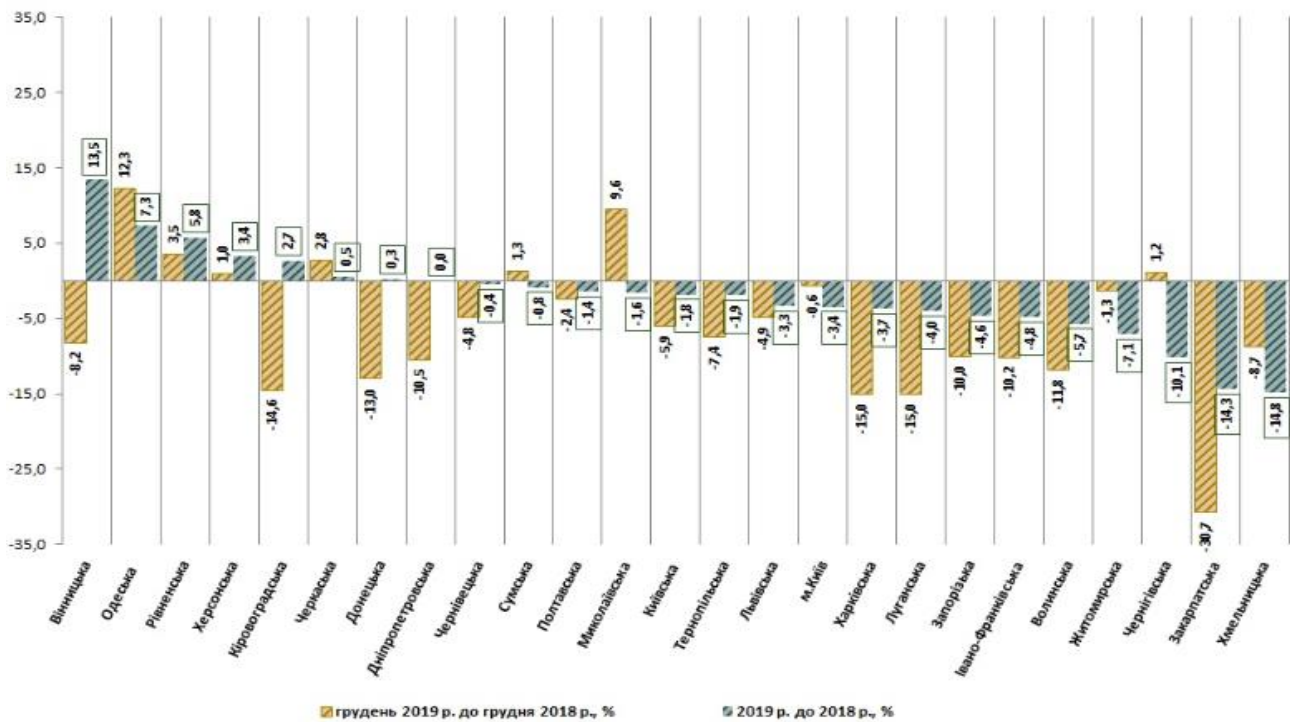

Рис. 6. Регіональний розріз темпів зростання промислового виробництва України, %

Встановлено, що виявлені диспропорції в соціально-економічному розвитку регіонів України відображаються на споживчих можливостях населення відповідних регіонів. Спостерігається тенденція, що у промислово розвинених регіонах (Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Одеська та Харківська), з високим рівнем середньомісячної заробітної плати працівників, частка витрат на харчування менша ніж у регіонах із низьким рівнем соціально-економічного розвитку. Низький рівень доходів населення диктує і негативні зміни у раціоні харчування, а не тільки збільшення частки витрат на харчування. Люди переорієнтовуються на дешеві продукти харчування – це хліб, молоко, яйця. А м'ясопродукти, риба, овочі та фрукти через свою високу ціну стають недоступними.

У четвертому розділі – «Механізм децентралізації соціально-економічних систем» проаналізовано функціонування сучасних інституцій регіонального економічного розвитку в умовах соціалізації, охарактеризовано ефективність децентралізації, як вагомого інструменту соціально-економічного розвитку регіонів та особливості формування механізмів децентралізації соціально-економічних територіальних систем.

Досліджено, що під інституційним забезпеченням соціально-економічного розвитку слід розуміти сукупність існуючих та створюваних інституцій, що безпосередньо залучаються до процесів формування та реалізації державної та регіональної політики. Відповідно, інституції соціально-економічного розвитку запропоновано умовно поділити на такі групи:

- за формою власності: державні, громадські, приватні, комунальні, самоврядні;
- за широтою виконуваних функцій: спеціалізовані, багатофункціональні, універсальні, підтримуючі;
- за обсягом повноважень: загальнодержавні, регіональні, територіальні (муніципальні), допоміжні;
- за роллю у соціально-економічному розвитку: основні (органи державної і регіональної влади, ринок, власність та її форми, бізнес, законодавча база тощо) та другорядні (правила, які регулюють взаємодію держави і бізнесу, порядок надання пільгових умов інвесторам, порядок розподілу регіональних фондів розвитку тощо).

Досліджено, що попри значну кількість державних, регіональних та спеціалізованих інституцій, що діють у Україні, у країнах ЄС цей перелік є значно ширшим. Зокрема, до інституцій, які безпосередньо залучаються до процесів регіонального та територіального розвитку (окрім державних та самоврядних органів різних рівнів) можна віднести: технополіси, бізнес- та інноваційні центри, асоціації муніципалітетів; консалтингові агенції, регіональні фінансові компанії; фонди територіального розвитку; профспілки та рекрутингові агенства, бізнес-інкубатори та венчурні фонди; благодійні фонди; комунальні фундації, волонтерські організації та багато інших. Частина з перерахованих інституцій функціонує і в Україні, проте діяльність їх є не достатньо ефективна через відсутність сприятливого правового поля, що регулює їх функціонування, права, обов'язки та напрямки співпраці з офіційними інституціями.

Встановлено, що формування системи інституційного забезпечення соціально-економічного розвитку на даному етапі в Україні знаходиться на стадії руйнації або інжинірингу історично сформованих інституцій (як спадщина соціалістичного устрою радянської економіки) та формування нових інституцій ринкового типу. При цьому, характерними є ряд проблем:

- 1) дублювання функцій старих і нових інституцій;
- 2) неузгодженість та несумісність прийнятих рішень у різних сферах та на різних рівнях економічних систем;
- 3) відсутність координації процесів інституційного забезпечення регіонального розвитку та процесів децентралізації внаслідок чого, окремі проекти і програми координуються урядом та органами місцевого самоврядування, а окремі - на рівні територіальних громад;
- 4) значні витрати на утримання адміністративного апарату державних інституцій як наслідок паралельного функціонування інституцій старого та нового типу.

Окрім того, процес децентралізації та формування відповідного інституційного забезпечення у регіонах здійснюється надзвичайно повільними темпами, що посилює необхідність переходу з добровільно правового режиму об'єднання територіальних громад до адміністративно-примусового.

Основними перепонами, що стримують об'єднання територіальних громад та формування відповідних інституцій в Україні є:

- опір реформі як на рівні жителів, так і на рівні органів місцевого самоврядування як наслідок недостатньої інформованості та недосконалості інформаційного супроводу процесу децентралізації;

- неузгодженість та дублювання повноважень між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, органами управління ОТГ, що призводить до виникнення конфліктів;

- невідповідність обсягів та кількості субвенцій й інших грошових потоків кількості ОТГ.

Окрім того, згідно з дослідженнями експертів національного інституту стратегічних досліджень, на сучасному етапі проходження процесу децентралізації, першочергового доопрацювання потребують такі інституційні складові:

- внутрішній поділ міст та районів не врегульований законодавчо у відповідності до концепції реформи, що є основоположною умовою для організації управління великими територіальними громадами, розподілу ресурсів та відповідних повноважень;

- чіткість і несуперечливість у визначенні прав членів територіальної громади. Суперечності виникають у новій редакції проекту змін до Конституції, відповідно якої, членами території громади можуть бути всі мешканці поселень, що територіально відносяться до тієї чи іншої громади без уточнення їх громадянства. При цьому, управління територіальними громадами здійснюється безпосередньо органами місцевого самоврядування шляхом проведення регіональних референдумів та інших передбачених законом способів визначення думки громадян. Відповідно, право участі у виборах чи референдумах мають лише громадяни України;

- обмеження прав Верховної ради на призначення позачергових виборів органів місцевого самоврядування та надання таких прав місцевим громадам з визначенням чітких юридичних підстав для такої діяльності.

Отже, для ефективної імплементації реформи децентралізації важливими завданнями на сучасному етапі є: удосконалення нормативно-правового забезпечення процесів та результатів децентралізації у вигляді систематизації основних інституцій, чіткого розмежування їх функцій, прав відповідальності за стан та розвиток окремих сфер соціально-економічного буття, визначення фінансових важелів та інструментів упорядкування процесів фінансування у відповідності до створеної нової архітекtonіки державно-регіонального управління, а також організація грамотного інформаційного супроводу всіх процесів.

Побудова інституційної структури соціально-економічного розвитку повинна розвиватися та узгоджуватися у таких площинах:

- 1) врахування особливостей інституційних процесів на рівні світової економіки, що реалізується шляхом узгодження державних рішень з нормативно-правовими актами міжнародних організацій;

- 2) розвиток інститутів демократичного контролю та регулювання на основі узгодження відповідних функцій між державними, ринковими інституціями та інституціями громадянського суспільства;

3) делегування частини управлінських та регуляторних функцій з центральних органів влади до регіональних та субрегіональних.

Розглядаючи формальні інституції та їх територіальну градацію у контексті децентралізації доцільно виокремити основні цілі та відповідні функції різних суб'єктів управління на різних ієрархічних рівнях управління, що можуть використовуватися у якості критеріїв ефективності їх функціонування (рис. 7).

Рис.7. Ієрархія цілей суб'єктів управління у контексті реалізації реформи

Однією з ключових інституцій у контексті реалізації реформи є об'єднана територіальна громада. Головні очікування пов'язані з формуванням цієї інституції полягають у тому, що поєднання локальної ідентичності, взаємної довіри, поваги та солідарності мешканців об'єднаних територій в умовах колективної взаємодії призведе до формування синергічного ефекту, який сприятиме швидкому вирішенню локальних проблем, прийняття найбільш оптимальних для громади рішень що призводитимуть до економічного і соціального процвітання. У свою чергу, це дозволить кардинально переформатувати поле впровадження нової державної політики, імплементувати сучасні дієві європейські інструменти цієї політики та вивести розвиток національної спільноти на якісно вищий рівень.

Запропоновано при формуванні методичних підходів до оцінки ефективності проходження реформи, враховувати, що процес децентралізації

включає насамперед 3 взаємопов'язані та взаємообумовлені напрямки:

- Організаційно-адміністративний, що полягає у реорганізації системи управління територіями на основі їх поділу (об'єднання) й перерозподілу управлінських повноважень. Критеріями ефективності організаційно-адміністративних процесів є насамперед швидкість об'єднання територіальних громад та набуття ними повноважень у відповідності до концепції реформи.

- Фінансовий, який передбачає перерозподіл бюджетних потоків в напрямку розширення фінансової бази для організації соціально-економічного розвитку на регіональному та територіальному рівні. Очікуваними критеріями ефективності бюджетної децентралізації є підвищення автономності та самоокупності регіональних і територіальних бюджетів у контексті можливостей фінансування закріплених за ними напрямків, зниження рівня дотаційності та підвищення інвестиційної активності.

- Соціально-економічний визначає вплив процесів децентралізації на рівень соціально-економічного розвитку регіонів, темпи зростання економіки, інвестиційної привабливості, інноваційної активності, зайнятості та підвищення рівня життя у регіоні як наслідок удосконалення системи прийняття рішень, покращення бізнес клімату та розширення повноважень місцевих органів.

Враховуючи наведені напрямки запропоновано наступні групи показників оцінювання ефективності процесів децентралізації:

1. Організаційно – адміністративна ефективність.

2. Бюджетна ефективність реалізації реформи полягає насамперед у формуванні фінансово спроможних громад та відповідних бюджетів, здатних гарантувати не тільки фінансування соціальних зобов'язань, а також акумулювати інвестиційні ресурси для економічного розвитку територій. До основних індикаторів бюджетної ефективності регіоні у контексті децентралізації експерти відносять такі показники.

3. Соціально-економічна ефективність визначає вплив процесів децентралізації на рівень соціально-економічного розвитку регіонів, темпи зростання економіки, інвестиційної привабливості, інноваційної активності, зайнятості та підвищення рівня життя населення регіону.

У відповідності до пропонованих методичних підходів, наступним етапом є визначення нормованих значень та комплексного показника соціально-економічного розвитку регіонів України. Результати відповідних розрахунків наведено у таблиці 1. Результати проведених розрахунків показали, що найвищі результати у контексті комплексних структурних зрушень у сфері соціально-економічного розвитку досягнуто у Чернігівській (54,2%), Тернопільській (46,9%), Полтавській (45,6%) та Херсонській областях. Негативна порівняльна динаміка спостерігається у Дніпропетровській (-70%), Донецькій (-19%), Івано-Франківській (-10%) та Волинській областях.

Доведено, що у контексті забезпечення управління економічним розвитком регіонів в умовах соціалізації, важливу роль відіграє фінансова складова. В умовах децентралізації, у відповідності до загальних тенденцій реформування державного управління, фінансова складова та модель

бюджетного процесу повинні базуватися на використанні системного підходу та програмно-цільового методу із забезпеченням можливості приймати більшість управлінських рішень на рівні об'єднаних територіальних громад.

Таблиця 1

Нормовані та комплексні показники ефективності структурних зрушень у соціально-економічному розвитку регіонів в умовах децентралізації

Регіони України	Індекс зростання частки ВРП у ВВП країни	Індекс зростання частки капітальних інвестицій у ВРП	Індекс зростання частки регіону у залучених іноземних інвестиціях	Індекс зростання частки прибуткових підприємств у регіоні	Індекс зростання частки зайнятого населення	Комплексний показник соціально-економічного розвитку
Вінницька	0,3	0,8	0,0	0,0	0,1	24,8
Волинська	0,3	-0,3	0,1	0,3	-0,7	-7,1
Дніпропетровська	-1,0	0,8	-3,1	0,2	-0,4	-70,7
Донецька	-0,7	1,0	-2,3	0,9	0,1	-19,1
Житомирська	0,7	0,4	0,0	0,2	1,0	46,9
Закарпатська	-0,3	0,5	0,1	0,2	-0,2	5,5
Запорізька	-0,3	0,4	0,6	0,1	0,5	24,0
Івано-Франківська	-0,7	-0,7	0,4	0,2	0,2	-10,8
Київська	0,3	0,3	0,4	0,7	0,3	40,1
Кіровоградська	-0,3	0,3	0,0	-0,4	0,3	-0,8
Луганська	-0,7	0,2	-0,1	0,4	0,5	7,8
Львівська	0,3	0,6	0,1	-0,2	0,5	26,9
Миколаївська	-0,3	0,2	0,1	-0,2	0,1	-3,2
Одеська	0,0	0,7	0,1	0,1	0,3	22,8
Полтавська	1,0	0,4	0,4	0,1	0,4	45,6
Рівненська	-0,7	0,3	-0,2	-0,1	0,5	-3,2
Сумська	-0,7	0,5	-0,1	-0,1	0,9	11,2
Тернопільська	0,3	0,7	0,0	1,0	0,5	50,0
Харківська	0,0	0,4	-2,1	0,9	0,7	-2,8
Херсонська	0,0	1,0	0,1	-0,3	0,7	30,4
Хмельницька	0,0	0,1	0,0	0,0	0,8	19,5
Черкаська	-0,3	0,7	-0,3	-0,1	0,5	11,8
Чернівецька	0,3	-0,2	0,0	-0,3	0,8	10,1
Чернігівська	0,0	0,7	1,0	0,2	0,8	54,2

Механізм формування та розвитку децентралізованих соціально-економічних територіальних систем можливо охарактеризувати як взаємо узгоджену систему нормативно-правового та методичного забезпечення, що базується на засадах використання основоположних принципів розвитку територіальних систем (сталість, багаторівневність, партнерство, динамічність, орієнтованість на потреби місцевого населення, співучасть громадськості) та спрямована на забезпечення благоустрою громади, добробут мешканців, благо майбутніх поколінь і на підвищення конкурентоспроможності територіальної системи.

Серед переліку методичного забезпечення механізму формування та розвитку децентралізованих соціально-економічних територіальних систем

важлива роль належить програмно-цільовому методу орієнтованому на результативність використання ресурсів на основі системного підходу та методу розвитку територіальних громад з використанням місцевих ресурсів на основі ситуативного підходу, а також методиці формування спроможних громад.

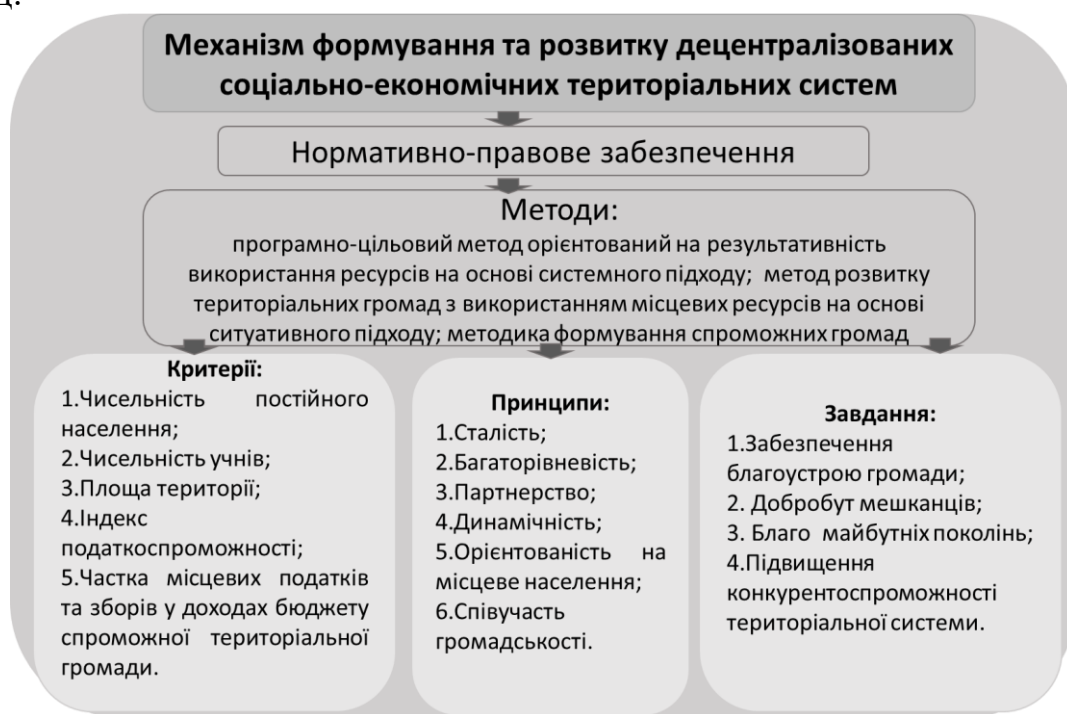

Рис. 8. Механізм формування та розвитку децентралізованих соціально-економічних територіальних систем

Запропонований механізм формування та розвитку децентралізованих соціально-економічних територіальних систем потребує удосконалення соціогуманітарних орієнтирів та державотворчого потенціалу національної самосвідомості у напрямку посилення гарантій системи соціального захисту та розвитку державно-приватного партнерства. Головним орієнтиром модернізації стратегічних напрямів територіального та національного соціально-економічного розвитку має стати людино-центричний підхід, який передбачає першочергове врахування інтересів суб'єктів соціально-економічного розвитку.

У п'ятому розділі – «**Стратегічні засади сталого економічного розвитку регіону в умовах соціалізації**» охарактеризовано моделі управління економічним розвитком регіону в умовах соціалізації, визначено вплив структурних зрушень в економіці на рівень зайнятості населення як базового чинника соціального розвитку регіону, окреслено стратегічні імперативи сталого економічного та соціального розвитку регіону в трансформаційних умовах.

Для визначення рівня збалансованості соціального та економічного розвитку здійснено рейтингове оцінювання регіонів за рівнем ВРП та наявного доходу на душу населення. Методика оцінки базується на стандартизації показників у кожному регіоні відносно середнього значення по країні за формулою:

$$S_{pr}^t = \frac{P_r^t}{\bar{P}^t} \times 100 \quad (1)$$

де, S_{pr}^t - стандартизоване значення показника економічного (соціального) розвитку регіону у періоді t ;

P_r^t - фактичне значення показника економічного (соціального) розвитку регіону у періоді t ;

$\bar{P}^t$ - середнє значення показника економічного (соціального) розвитку, досягнуте вибірковій сукупності регіонів у періоді t ;

Використовуючи дані Державної служби статистики України та формулу 1 здійснено розрахунок стандартизованого (відносно медіанного значення) ВРП на душу населення у регіонах, в результаті чого встановлено суттєві асиметрії регіонального розподілу ВРП відносно середнього значення. Зокрема у 2018 році у п'яти областях (Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Полтавська, Харківська) рівень ВРП на душу населення перевищував середнє значення на 4-37%, а у м. Київ – більш, ніж у три рази. До областей, рівень ВРП на душу населення складає нижче 60% від медіанного значення у 2018 році відносилися Чернівецька (45%), Луганська (19%), Донецька (55%), Тернопільська (56%), Рівненська (59%) та Закарпатська (50%). Порівняно з 2015 роком рівень диспропорцій досліджуваного показника відносно середнього значення збільшився майже у всіх регіонах, окрім Житомирської області.

На відміну від ВРП, рівень наявних доходів на душу населення у більшості регіонів України є вищим або дорівнює медіанному значенню. Якщо не враховувати Донецьку і Луганську області, економіка яких на сьогодні в стані турбулентності внаслідок тривалих військових дій та окупації частини територій, диспропорції за даним показником складають у середньому 20-30%.

Для ілюстрації рівня збалансованості соціального та економічного розвитку регіонів України, а також вибору моделі регіонального розвитку із врахуванням ефекту соціалізації нами запропоновано використовувати модифіковану управлінську матрицю Р. Блейка та Дж. Моутон. Вона розроблена для визначення оптимального стилю управління із врахуванням одночасно потреби щодо його економічного зростання та соціальну турботу про працівників. По вертикалі матриці зображується пріоритетність виробничих проблем (ефективності), а по горизонталі пріоритетність соціальних проблем (турбота про працівників) у 9-тибальній шкалі. Матриця містить 5 основних секторів, в яких поєднуються різні варіанти відношення керівництва до проблем ефективності та соціального забезпечення працівників.

Керуючись принципами методичних підходів Р. Блейка та Дж. Моутон, нами запропоновано методикау виявлення діючої моделі управління регіональним розвитком, що дозволяє визначити основний вектор соціально-економічної політики та запропоновувати заходи щодо коригування його напрямку для забезпечення збалансованого розвитку економіки і соціальної сфери у регіонах.

На рис. 9 наведена модифікована матриця соціально-економічного

розвитку регіонів згідно запропонованих методичних підходів.

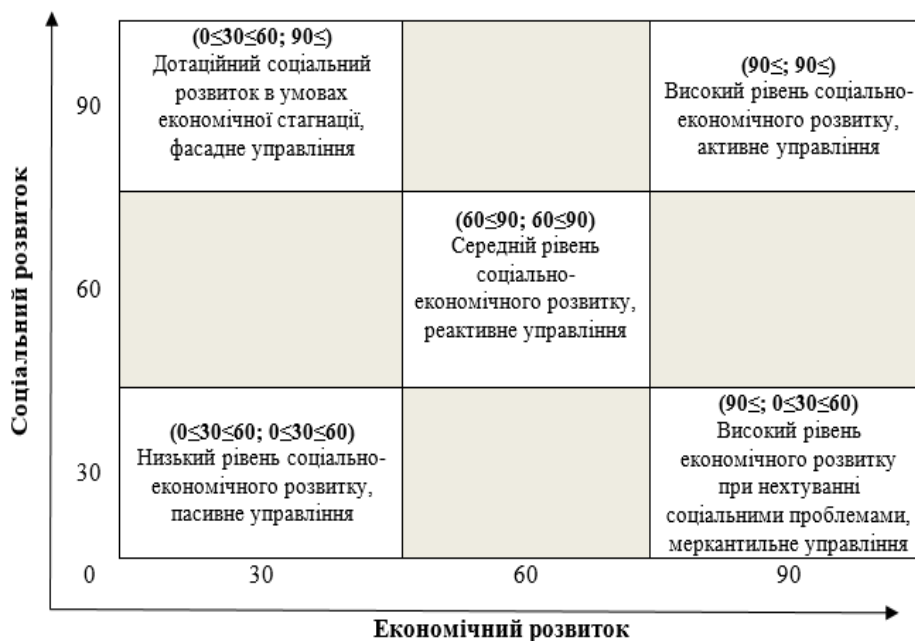

Рис. 9. Матриця ефективності управління соціально-економічним розвитком регіону

Матриця дозволяє розподіляти регіони на кластери у відповідності до рівня соціально-економічного розвитку, а також визначати основні шляхи збалансування економічної та соціальної ефективності функціонування у визначених умовах. Відповідно до методичних підходів Р. Блейка та Дж. Моутон, матриця містить 5 основних секторів, що характеризують тип соціально-економічної політики у регіоні в залежності від результатів соціального та економічного розвитку за певний проміжок часу. Базуючись на класичній теорії менеджменту виділено такі типи соціально-економічної політики у регіоні, що відповідають координатам матриці:

- $(0 \leq 30 \leq 60; 0 \leq 30 \leq 60)$ – Низький рівень соціального та економічного розвитку як результат пасивного та неефективного управління регіональним потенціалом. Депресивні території потребують комплексного реінжинірингу діючої моделі управління, налагодження активних міжрегіональних зв'язків, виявлення та розвитку конкурентних переваг, а також створення умов для залучення інвестицій. Вирішення соціальних проблем у регіоні є функцією від двох змінних, а саме – розвитку та ефективного використання внутрішнього потенціалу і залучення державної допомоги для вирішення нагальних соціальних проблем.

- $(0 \leq 30 \leq 60; 90 \leq)$ - Дотаційний соціальний розвиток в умовах економічної стагнації, фасадне управління. Регіони, що розміщуються в даному секторі характеризуються поєднанням низьких темпів економічного розвитку з вищими за середній показниками соціального забезпечення. Рівень соціального забезпечення населення досягається насамперед за рахунок зовнішніх дотацій, допомог, кредитів. Політика фасадизму передбачає створення сприятливої на перший погляд ситуації в регіоні (території, ОТГ) на основі «проїдання»

ресурсів. Основною метою управління є досягнення політичних цілей. У довгостроковому періоді така політика призводить до переміщення регіону у сектор $(0 \leq 30 \leq 60; 0 \leq 30 \leq 60)$.

$-(60 \leq 90; 60 \leq 90)$ - Середній рівень соціально-економічного розвитку, реактивне управління. До цього сектору можна віднести регіони, що характеризуються середніми (порівняно з іншими регіонами) показниками економічного розвитку і соціального забезпечення. Стиль управління такими регіонами, як правило реактивний. Тобто, вирішення регіональних проблем здійснюється у відповідності до їх виникнення. В регіоні відсутні амбіційні плани щодо нарощення темпів економічного розвитку та активного впровадження інновацій, або, при наявності таких планів, їх реалізації не приділяються значні зусилля, оскільки керівництво не схильне до ризиків.

$-(90 \leq; 0 \leq 30 \leq 60)$ - Високий рівень економічного розвитку при нехтуванні соціальними проблемами. Темпи економічного зростання у регіоні, серед іншого, забезпечується за рахунок економії на соціальній сфері, використанні дешевої робочої сили, мінімального рівня соціальних видатків. Як результат, у регіоні спостерігається нижчий за середній рівень сукупних доходів, високий рівень соціального розшарування населення та низький рівень якості життя значної частини населення. Реалізація меркантильної політики у довгостроковій перспективі може призвести до втрати значної частини людського капіталу, який виступає основним джерелом конкурентних переваг в сучасних умовах та призвести за загальної економічної стагнації.

$-(90 \leq; 90 \leq)$ – Високий рівень соціального та економічного розвитку, що забезпечується активною, стратегічно орієнтованою політикою регіональних органів влади. В таких регіонах переважає інтенсивний тип економічного розвитку, що базується на ефективній інвестиційно-інноваційній політиці, забезпечується баланс інтересів бізнесу та населення. Основою економічного розвитку є розвинута виробнича та соціальна інфраструктура, створюються умови для залучення інвестицій та розвитку науково-технічного потенціалу.

Використовуючи запропонований методичний підхід, визначено позиції областей України на матриці ефективності управління соціально-економічним розвитком регіону за 2015-2018 рр. Координатами матриці виступають стандартизовані оцінки валового продукту та наявних доходів населення.

Встановлено, що у 2018 році частина регіонів погіршила свої позиції на матриці, що підтвердило досліджені тенденції про збільшення міжрегіональних диспропорцій, особливо в частині економічного розвитку. Зберегли лідируючі позиції в секторі активної соціально-економічної політики 6 областей: м. Київ, Полтавська, Дніпропетровська, Київська, Запорізька та Харківська. Черкаська область внаслідок підвищення рівня доходів населення на 3% також перемістилася в даний сектор. У свою чергу Одеська, Миколаївська та Кіровоградська області внаслідок зниження ВРП на душу населення змістилися в сектор з середніми показниками економічного розвитку при збереженні достатньо високих показників соціального забезпечення.

Погіршилися позиції Рівненської, Тернопільської та Донецької областей як наслідок зниження показників економічного розвитку до рівня нижчого за

середній. Чернівецька, Закарпатська та Луганська області залишилися на позиціях 2015 року.

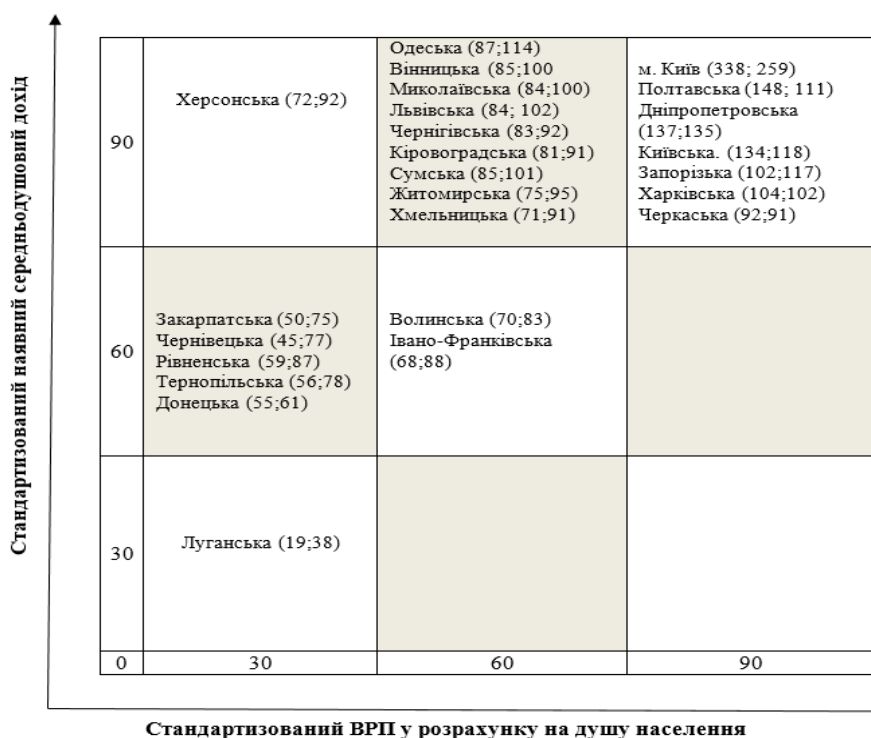

Рис. 10. Матриця соціально-економічного розвитку регіонів України у 2018 році

Звичайно, показники валового регіонального продукту на душу населення та наявного доходу не дають повністю об'єктивної картини стану рівня соціального та економічного розвитку в регіоні. Зокрема, високий рівень доходу на одного мешканця може бути зумовлений достатньо високими доходами певної частини населення при низьких доходах іншої, а показник валового регіонального продукту спотворений через високий рівень тіньового сектору економіки. Крім того, для визначення економічної ефективності можуть використовуватися багато інших показників, що комплексно характеризують стан економіки регіону. Зокрема, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України формує рейтинг економічного розвитку регіонів з використанням понад 10 агрегованих показників, серед яких показники розвитку промисловості, сільського господарства, стан ринку праці, інвестиційне забезпечення, цінові індекси, зовнішньоекономічна діяльність тощо.

З огляду на різноманітність підходів до оцінки соціального та економічного розвитку регіонів, методичні підходи до формування координат матриці можуть бути адаптовані для використання будь-якого набору кількісних та якісних показників на основі адитивного методу зважування стандартизованих показників за формулою:

$$(X; Y) = \sum_{m=1}^n S_{pr}^t \times \frac{1}{m} \quad (2)$$

де, $(X; Y)$ - координати регіону на матриці; S_{pr}^t - стандартизовані

показники соціального (економічного) розвитку регіону; m – кількість показників, що використовуються для оцінки.

Таким чином, запропонована матриця може використовуватися для ідентифікації типу соціально-економічної політики у регіоні та як базова основа для формування ефективної моделі економічного розвитку в умовах соціалізації. Разом з цим, розташування регіону на матриці лиш поверхнево вказує на визначений вектор домінуючої соціально-економічної політики виходячи з обраної системи критеріїв, а вирішення проблем переходу до найбільш сприятливого сектору потребують додаткових досліджень щодо ефективності використання та можливостей розвитку наявного людського та економічного потенціалу.

Отже, в умовах децентралізації місцеві органи влади отримують додаткові повноваження щодо вибору та реалізації найбільш оптимальної моделі соціально-економічного розвитку територій. Використання запропонованих методичних підходів дозволить здійснювати моделювання соціально-економічного розвитку регіону в умовах децентралізації на основі вибору певного типу регіональної політики, визначення пріоритетних напрямків розподілу бюджетних коштів та створення умов для розвитку та ефективного використання людського потенціалу.

Проведені розрахунки показали, що найвищий вплив на забезпечення рівня зайнятості у Дніпропетровській області здійснюються фактори регіональної економіки, а саме конкурентоспроможність більшості секторів, серед яких насамперед промисловість, оптова і роздрібна торгівля, транспорт. Проведений аналіз показав, що майже всі види економічної діяльності є внутрішньо конкурентоспроможними, що забезпечило у 2018 році поточний рівень зайнятості на 89%, тобто 1245,4 тис. працюючих. На основі здійсненого аналізу можна зробити висновок, що в Дніпропетровській області попри те, що чисельність зайнятого населення в за останній 5 років скоротилася, темпи скорочення її є нижчими, ніж на національному рівні, що досягнуто насамперед за рахунок внутрішньої конкурентоспроможності більшості секторів економіки.

Результати аналізу можна також продемонструвати за допомогою графіку, на якому національний рівень зростання зайнятості відображається на лінії X, а регіональний рівень на лінії Y (рис.11). Кожний вид економічної діяльності представлений точкою з відповідними координатами, що показує зростання зайнятості населення в цьому секторі на національному (X) та регіональному рівні (Y), а також питому вагу виду економічної діяльності в економіці регіону (об'єм кульки).

На рис. 11. наведено види економічної діяльності у Дніпропетровській області, що займають найбільшу питому вагу в структурі зайнятих осіб, а саме: промисловість – 26% (B+C), освіта -8% (P), транспорт, поштова та кур'єрська діяльність – 6% (H), Охорона здоров'я - 6% (Q). Графічний аналіз показав, що найбільш продуктивними секторами господарства регіону з точки зору забезпечення зростання робочих місць є оптова та роздрібна торгівля –(G) та сільське та лісове господарство (A), які демонструють приріст зайнятих в регіоні на тлі загального скорочення на національному рівні при достатньо

високої питомої ваги працюючих. Інші галузі демонструють вищі за середній рівень темпи скорочення персоналу як на національному, так і регіональному рівні, при цьому, на регіональному рівні ці темпи скорочення є нижчими.

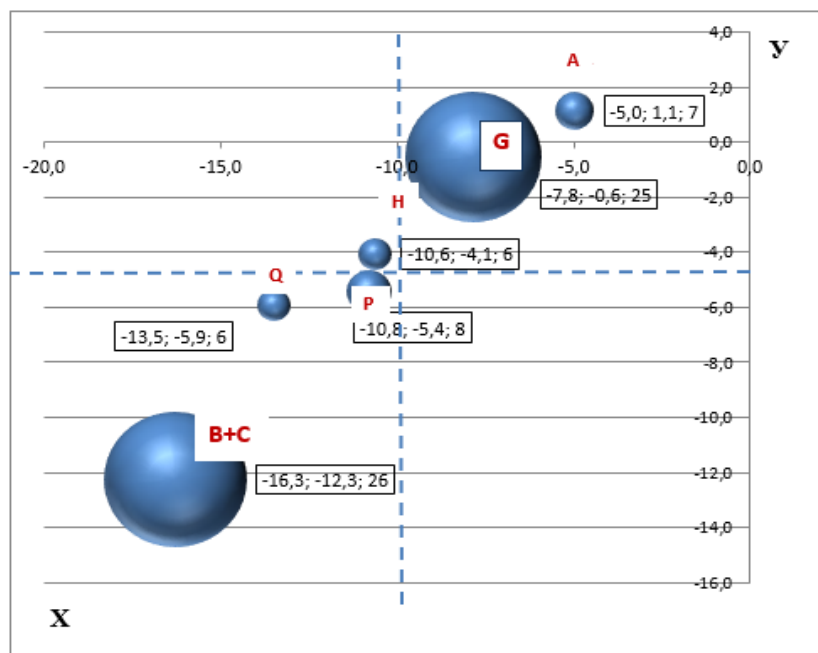

Рис. 11. Графічне зображення структурних зрушень у контексті зайнятості населення за видами економічної діяльності в Дніпропетровській області за 2014-2018 рр.

Результати аналізу дозволяють визначити майбутню структуру та пропорції регіонального ринку праці, визначити потребу в кадрах відповідних професій та кваліфікації, здійснювати прогнозування зайнятості в залежності від обраної моделі економічного розвитку регіону. Для забезпечення зростання зайнятості та збільшення кількості робочих місць необхідно проводити активну регіональну політику зайнятості, що опирається на використання економічного потенціалу розвитку регіону та його людського капіталу.

Доведено, що базовими стратегічними імперативами розвитку регіону у стратегічній перспективі є критерії сталості всіх процесів формування та реалізації регіональної стратегії, а саме: забезпечення гармонії (в ідеалі синергічного ефекту) між економічною ефективністю, соціальним благополуччям та екологічною безпекою. Для забезпечення дієвості, вказані імперативи повинні конкретизуватися у визначених критеріях та нормах, які є основними настановами для формування цілей та прийняття рішень на всіх рівнях управління регіоном. На рисунку 12 наведено модель управління стратегічним розвитком регіону із врахуванням впливу стратегічних імперативів.

Імперативи сталого стратегічного розвитку регіонів здійснюють наскрізний та комплексний вплив на процеси формування і реалізації стратегій соціально-економічного розвитку шляхом узгодження рішень, що приймаються із основними критеріями для забезпечення балансу між економічним, соціальним й екологічним вектором їх реалізації.

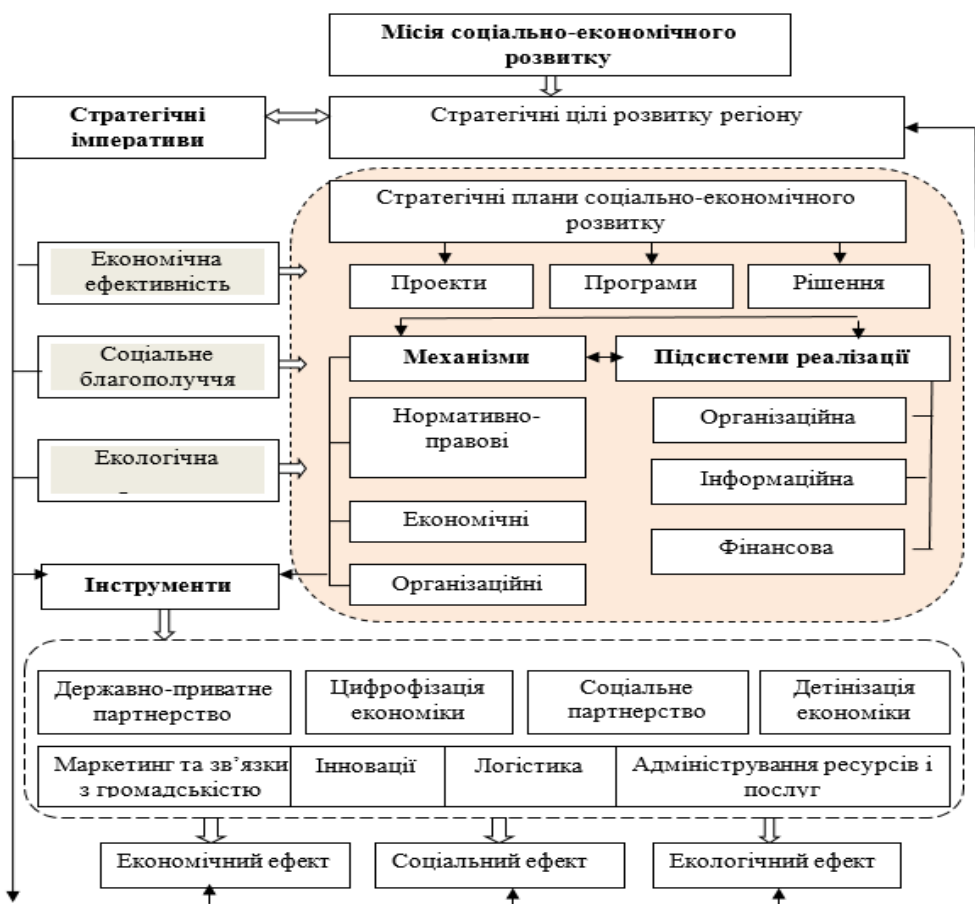

Рис. 12. Модель впливу стратегічних імперативів на систему стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіону

Забезпечення реалізації імперативів потребує уточнення та систематизації окремих критеріїв сталого розвитку, що використовуватимуться для узгодження рішень.

ВИСНОВКИ

У дослідженні викладено теоретико-методологічні засади і практичні рекомендації щодо стратегічного управління економічним розвитком регіону в умовах соціалізації. Сформовано висновки теоретико-методичного та науково-прикладного характеру відповідно до поставленої мети, а саме:

1. Досліджено наукові засади управління економічним розвитком регіонів в умовах соціалізації. Здійснено сутнісно-змістова характеристика економічного розвитку регіонів. Досліджено визначення сутності економічного розвитку регіонів на засадах соціалізації. Доведено, що сучасний розвиток регіонів відбувається із значними диспропорціями. Наведено основні фактори, що впливають на економічний розвиток регіонів. Серед основних чинників, що значно вплинули на становлення регіонів, виявлено значні диспропорційні нерівності в управлінні. Досліджено особливості, етапи та процес соціалізації економіки регіону. Обґрунтовано, необхідність удосконалення управління регіонами на засадах Стратегії сталого розвитку України до 2030 року, що, на

відміну від існуючої, включає всіх учасників (органи державного управління, інвесторів, бізнес та громадськість) в процес планування, прогнозування й моніторингу регіонального економічного розвитку. Доведено, необхідність удосконалення управління регіонами з урахуванням операційних цілей Стратегії сталого розвитку України до 2030 року. Наведено наукові засади формування децентралізації як головного фактору трансформації регіонів. Досліджено, що в сучасних умовах важливою передумовою розвитку регіонів є ефективний процес децентралізації. Визначено основні принципи децентралізації. Проаналізовано зарубіжний досвід впровадження децентралізації. Обґрунтовано економічні ефекти від децентралізації для розвитку регіонів в умовах соціалізації.

2. Розглянуто методологічне забезпечення системи управління економічним розвитком регіонів в умовах соціалізації. Досліджено методологію формування систем планування, прогнозування та моніторингу регіонального управління. Зазначено, що процес управління розвитком регіонів повинен проходити за класичною схемою, включаючи планування, прогнозування й моніторинг. Досліджено основні етапи, принципи, складові процесу планування. Наведено методичні підходи до оцінювання економічного розвитку регіону. Здійснено методологічний аналіз законодавчо-нормативної бази і виявлено різні можливості налагодження партнерських взаємовідносин із більшістю стейкхолдерів для управління економічним розвитком регіонів в умовах соціалізації. Розкрито методологічні аспекти дослідження процесів соціалізації в умовах децентралізації управління регіонами. Наголошено про важливість залучення всіх зацікавлених стейкхолдерів в процес планування, прогнозування й моніторинг економічного розвитку регіонів.

3. Здійснено моніторинг та порівняльний аналіз соціально-економічного розвитку України в умовах децентралізації на двох рівнях – глобальному (позиції у міжнародних рейтингах) та національному за переліком систематизованих автором показників та критеріїв, а також із врахуванням чисельності населення та валютного паритету національної грошової одиниці по відношенню до долара США. Результати моніторингу на глобальному рівні показали, що у сфері соціально-економічного розвитку наша країна погіршила свої результати за даними більшості міжнародних рейтингів порівняно з 2014 роком. У той же час відмічено посилення позицій України у рейтингах, що визначають легкість ведення бізнесу, розвитку демократії та громадянського суспільства. Результати моніторингу економічного розвитку на національному рівні показали, що порівняно з розрахунками номінальних показників, які використовуються при стандартному аналізі, всі показники економічного розвитку за період 2014-2018 рр. демонструють регресивні тенденції. Моніторинг соціального розвитку України за цей же період засвідчив, що попри певні досягнення у соціальній сфері, у 2018 сукупний показник соціального розвитку має також від'ємне значення. Номінально у 2018 р. порівняно з 2014 р. Україна реалізовує політику економічного зростання за рахунок зниження соціальних показників. Проте, якщо враховувати коефіцієнт валютного паритету, можна констатувати, що характерною рисою економіки на

даний час є стан економічної та соціальної депресії.

4. Досліджено методичні підходи до моніторингу соціально-економічного розвитку України та запропоновано напрямки їх удосконалення на основі обчислення порівняльних інтегральних оцінок динамічних коефіцієнтів соціально-економічного розвитку національної соціально-економічної системи на трьох рівнях: глобальному, національному та регіональному. Використання запропонованих методичних підходів дозволяє визначити цілісну картину соціально-економічного розвитку, тенденційні вектори та диспропорції забезпечення соціальних і економічних результатів у ретроспективі та на момент оцінювання.

5. Досліджено, що в умовах децентралізації влади відбувається передача не тільки повноважень і фінансів, а і передача органам місцевого самоврядування компетенцій стратегічного планування та управління територіальним розвитком, що вимагає постійного оцінювання соціально-економічного розвитку у контексті виконання або досягнення цілей стратегічного розвитку. Досліджено, що явище прихованої зайнятості пов'язане із недотриманням норм мінімальної заробітної плати, виплати лікарняних, безпеки праці та інших соціальних норм та гарантій. Проте, прихована зайнятість поряд із негативними ознаками має і позитивні: у період економічних криз прихована зайнятість допомагає послабити наслідки зростання офіційного безробіття і забезпечує доходи для проживання населення. Прихована зайнятість в будь який період дає додаткові робочі місця і додаткові доходи, що позитивно впливає на рівень життя населення. Визначено, що важливими аспектами соціальної політики молодіжної зайнятості має бути підтримка та розвиток інноваційного потенціалу молоді, а також популяризація безпечного способу життя, збереження фізичного, психічного і репродуктивного здоров'я, загальна безпека життєдіяльності.

6. Досліджено розподіл регіонів України за величиною валового регіонального продукту 2018 року. У групу із найвищим рівнем ВРП (від 369469 до 833069 млн грн) потрапляє тільки місто Київ. У наступну групу із високим рівнем ВРП (від 233322 до 369468 млн грн) потрапляє тільки одна область – Дніпропетровська. За рівнем ВРП між Дніпропетровською областю та наступною в рейтингу Харківською областю існує великий розрив, який складає 136147 млн грн. Здійснено оцінку рівня соціально-економічного розвитку всіх регіонів України із врахуванням трьох основних сфер економіки: сільське господарства, промисловість та будівництво. Здійснені групування демонструють особливості соціально-економічного розвитку регіонів України, виокремлюють регіони-лідери та регіони аутсайтери. Дослідження питомої ваги регіонів у формуванні ВВП України й аналітичних угруповань регіонів за валовою доданою вартістю за видами економічної діяльності дають можливість порівняти, виявити переваги та недоліки соціально-економічного розвитку регіонів України, окреслити шляхи покращення розвитку окремого виду економічної діяльності в регіоні, виокремити пріоритетні напрямки розвитку, розвивати інтеграційні процеси та взаємозв'язки в умовах трансформаційних територіальних зрушень.

7. Досліджено, що для формування національної соціально-економічної політики важливим є врахування регіональної диференціації рівня життя населення, без чого неможливо окреслити шляхи удосконалення та розробити механізми забезпечення якості життя громадян та виконання Цілей сталого розвитку. Високий ступінь диференціації регіонального (територіального) рівня життя населення негативно впливає на соціально-економічний розвиток держави, в цілому. Доведено, що для соціально вразливих верств населення важливе значення мають соціальні допомоги, які посідають важливе місце в системі соціальної підтримки населення будь якої країни. Цінність соціальних виплат полягає в тому, що кожен громадянин отримує право на мінімальний матеріальний дохід (не менше прожиткового мінімуму) за рахунок бюджетних коштів. в результаті аналізу регіонального розподілу доходів населення, виявлені регіональні диспропорції формування доходів домогосподарств, розміщення трудових ресурсів та відповідно територіального соціально-економічного розвитку. Тенденції структурних змін сукупних доходів домогосподарств формуються під впливом інструментів та механізмів державного регулювання та соціального забезпечення. А збалансований територіальний соціально-економічний розвиток виступає важливою передумовою забезпечення добробуту населення.

8. Досліджено особливості функціонування сучасних інституцій соціально-економічного розвитку у контексті реалізації реформи децентралізації. Систематизовано основні підходи та критерії оцінки ефективності функціонування інституцій у залежності від їх функціонального призначення та ролі в процесі реалізації реформи, а саме: мети існування, сфери застосування, функціональної спрямованості, витрат на утримання та рівня адаптивності до нових умов. В сучасних умовах, що характеризуються поглибленням соціальних й економічних диспропорцій та протиріч на рівні регіонів все більш актуальними постають завдання ефективного перерозподілу обов'язків, повноважень та ресурсів на всіх рівнях державного управління – від функціонального (на національному рівні) до регіонального та місцевого у контексті передачі більш широкого обсягу із вказаного переліку від центрального органу (держави) до регіональних інституцій та органів місцевого самоврядування у відповідності до принципів Європейської хартії місцевого самоврядування.

9. Обґрунтовано методичні підходи до комплексної оцінки ефективності реформи децентралізації, що передбачає оцінку структурних зрушень у розрізі 3 складових, які системно характеризують досягнення основних цілей реформи у регіонах, зокрема: організаційно-адміністративної (реформування територіально-адміністративного устрою та оптимізація регіонального менеджменту), бюджетної (формування самостійних, збалансованих регіональних бюджетів розвитку) та соціально-економічної (забезпечення економічного розвитку, зростання економіки регіону й покращення добробуту громадян). Систематизовано відповідні критерії та показники оцінювання, запропоновано математичний інструментарій а алгоритм їх розрахунку. На основі запропонованих підходів проведено оцінку стану реалізації реформи за

період 2015-2018 рр. у розрізі регіонів України. Результати оцінювання дозволили зробити висновки про недостатній рівень керованості процесами імплементації реформи на місцях, що виявляється у диспропорціях організаційно-адміністративних, бюджетних та соціально-економічних процесів у регіонах.

10. Визначено механізм формування та розвитку децентралізованих соціально-економічних територіальних систем як взаємо узгоджену систему нормативно-правового та методичного забезпечення, що базується на засадах використання основоположних принципів розвитку територіальних систем (сталість, багаторівневність, партнерство, динамічність, орієнтованість на потреби місцевого населення, співучасть громадськості) та спрямована на забезпечення благоустрою громади, добробут мешканців та благо майбутніх поколінь і підвищення конкурентоспроможності територіальних систем. Серед переліку методичного забезпечення механізму формування та розвитку децентралізованих соціально-економічних територіальних систем важлива роль належить програмно-цільовому методу орієнтованому на результативність використання ресурсів на основі системного підходу та методу розвитку територіальних громад з використанням місцевих ресурсів на основі ситуативного підходу, а також методиці формування спроможних громад. Запропонований механізм формування та розвитку децентралізованих соціально-економічних територіальних систем потребує подальшого удосконалення соціогуманітарних орієнтирів та державотворчого потенціалу національної самосвідомості у напрямку посилення гарантій системи соціального захисту та розвитку державно-приватного партнерства. Головним орієнтиром модернізації стратегічних напрямів територіального та національного соціально-економічного розвитку має стати людино-центричний підхід, який передбачає першочергове врахування інтересів суб'єктів соціально-економічного розвитку;

11. Досліджено методичні підходи та обґрунтовано авторське визначення моделі управління соціально-економічним розвитком регіону, під якою запропоновано розуміти унікальне поєднання управлінських функцій, механізмів та інструментів, що спрямовані на виявлення ключових переваг та найбільш оптимального використання й розвитку стратегічного потенціалу територій для забезпечення зростання економіки, високих соціальних стандартів та збереження навколишнього середовища. Систематизовано та доповнено ключові принципи формування та функціонування моделі із врахуванням актуальних вимог часу та основних трендів регіонального управління, що є характерними для розвинутих країн, а саме: визначення та посилення ключових компетенцій регіону; відповідність критеріям сталого розвитку; інноваційна дивергентність; стабільність і збалансованість.

12. Розроблено та обґрунтовано рекомендації щодо оцінки рівня збалансованості соціального й економічного розвитку регіону, що ґрунтуються на визначенні ключових економічних і соціальних результатів функціонування та їх стандартизації відносно медіанного значення, що дозволяє визначати темпи випередження(відставання) регіонів за відповідними 2 групами критеріїв,

що виступають координатами для формування матриці соціально-економічного розвитку. З метою визначення переважаючого типу соціально-економічної політики у регіоні запропоновано модифіковану за принципами управлінської решітки Р.Блейка та Дж. Моутон матриці соціально-економічного розвитку, яка містить 5 основних секторів, що характеризують типи регіональної політики (пасивна, фасадна, активна, реактивна та меркантильна) а також їх основні переваги і недоліки. Використання матриці, що базується на застосуванні комплексних стандартизованих критеріїв соціального та економічного розвитку дозволяє визначити слабкі місця управлінської моделі та напрямки їх оптимізації в трансформаційних умовах. Апробація методичних підходів на прикладі регіонів України дозволила визначити основні типи регіональної політики соціально-економічного розвитку, що використовуються та її вплив на забезпечення відповідного соціального й економічного ефекту. За основу оцінювання обрано показники ВРП та наявного доходу на душу населення. За результатами проведеного аналізу встановлено, що активна політика у 2018 році є характерною для м. Київ, Полтавської, Дніпропетровської, Київської, Запорізької та Харківської областей. У переважній більшості регіонів застосовується перехідний тип соціально-економічної політики, результатами якої забезпечено вищі за середні показники темпи соціального розвитку при помірних темпах економічного розвитку. Такими регіонами у 2018 р. виявилися: Одеська; Вінницька; Миколаївська; Львівська; Чернігівська; Кіровоградська; Сумська; Житомирська та Хмельницька області. В інших регіонах переважає пасивно-реактивний тип соціально-економічної політики.

13. З метою оцінювання ефективності регіональної політики зайнятості в Дніпропетровській області здійснено оцінку її залежності від впливу національних, регіональних та секторальних чинників з використанням методики Shift-Share аналізу. Результати аналізу дозволяють визначити майбутню структуру та пропорції регіонального ринку праці, потребу в кадрах відповідних професій та кваліфікації, здійснювати прогнозування зайнятості в залежності від обраної моделі економічного розвитку регіону. За результатами проведеного аналізу встановлено, що в Дніпропетровській області найбільший вплив на забезпечення рівня зайнятості здійснюють фактори регіональної економіки, а саме конкурентоспроможність більшості секторів, серед яких насамперед промисловість, оптова і роздрібна торгівля, транспорт. Майже всі види економічної діяльності є внутрішньо конкурентоспроможними, що забезпечило у 2018 році поточний рівень зайнятості на 89%, тобто 1245,4 тис. працюючих. За умови збереження загальнонаціональної динаміки в області чисельність зайнятих в цілому по регіону була б нижчою на 9% або на 133 тис. чол. Найбільшого скорочення зазнали б сектори: промисловість, торгівля та освіта.

14. Запропоновано удосконалену модель стратегічного управління регіоном у контексті реалізації стратегічних імператив сталого розвитку, що виконуватимуть роль наскрізного регулятора соціально-економічних процесів та прийняття рішень на всіх рівнях й сприятимуть забезпеченню прозорості адміністрування, логічності й пріоритетності рішень, уточненню векторів

стратегічного розвитку територій та громад, стабілізації соціально-економічних процесів у регіонах. Уточнено поняття стратегічних імперативів розвитку регіону, під яким у роботі запропоновано розуміти сукупність сталих принципів (норм, критеріїв), що створюють концептуальні орієнтири управління регіоном та його складовими на всіх рівнях, сферах економіки і суспільства у процесі стратегічного розвитку. Систематизовано імперативні критерії сталого розвитку регіону та інструменти їх реалізації на сучасному етапі розвитку національної економіки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Войт Д.С. Економічний розвиток регіонів в умовах соціалізації: особливості функціонування та завдання управління: монографія. Миколаїв: ФОП Швець В.М., 2020. 356 с.

Статті в наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних:

2. Войт Д. С., Крамаренко І. С., Іртищева І. О., Сенкевич О. Ф., Топчій О. О. Структурно-динамічні характеристики інвестиційних ресурсів регіонів. *Електронне фахове видання «Ефективна економіка»*. 2020. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/82.pdf. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія (1,25 друк. арк., особистий внесок: обґрунтування проблем формування інвестиційних ресурсів регіонів – 0,3 друк. арк.).

3. Войт Д. С., Крамаренко І. С., Прокопенко Н. О., Кльоц Ю. Ю. Ретроспективний аналіз формування та розвитку інвестиційного потенціалу в умовах нестабільності. *Агросвіт*. 2020. № 7. С. 102–110. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія (1,25 друк. арк., особистий внесок: ретроспективна оцінка формування інвестиційного потенціалу – 0,3 друк. арк.)

4. Войт Д. С., Крамаренко І. С., Прокопенко Н. О., Кльоц Ю. Ю., Христофоров В. О. Фінансові резерви інвестиційного потенціалу національної економіки в нестійких умовах. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С. 215–220. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія (1,25 друк. арк., особистий внесок: аналіз фінансових резервів інвестиційного потенціалу – 0,3 друк. арк.)

5. Войт Д. С., Крамаренко І. С., Іртищева І. О., Сенкевич О. Ф., Топчій О. О. Інфраструктурно-трансформаційні процеси формування та розвитку інвестиційного регіонального потенціалу. *Бізнес-Інформ*. 2020. № 3. С. 67–74. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Ulrich we, Research Papers in Economics, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, Academic Journals Database, Advanced Science Index, Open Academic Journals Index, Bielefeld Academic Search Engine Get Info, Open Aire і Open AIRE

plus, World Cat, Соціонет (Socionet), Open Access Library, J-Gate, Академія Google, Research Bib (1,25 друк. арк. особистий внесок: обґрунтування інфраструктурно-трансформаційних процесів розвитку інвестиційного регіонального потенціалу – 0,3 друк. арк.)

6. Войт Д. С., Крамаренко І. С., Сенкевич О. Ф. Стратегічні домінанти формування і розвитку інвестиційного потенціалу: регіональні та національні особливості. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 50. Част. 1. С. 167–175. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія (0,68 друк. арк., особистий внесок: формування регіональних напрямів розвитку інвестиційного потенціалу – 0,34 друк. арк.)

7. Войт Д. С., Топчій О. О. Методологічні підходи щодо ефективності розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 127–132. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія (0,66 друк. арк., особистий внесок: обґрунтування методичних підходів щодо ефективності розвитку міських агломерацій – 0,33 друк. арк.)

8. Гришина Н. В., Войт Д. С., Коваленко І. О., Асламова К. В. Економічна діагностика конкурентоспроможності суб'єктів малого підприємництва регіону та шляхи її підвищення. *Електронне фахове видання «Ефективна економіка»*. 2020. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7812>. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія (1,25 друк. арк., особистий внесок: економічна діагностика конкурентоспроможності суб'єктів малого підприємництва регіону – 0,3 друк. арк.)

9. Войт Д. С. Удосконалення методичних підходів до моніторингу рівня соціально-економічного розвитку України. *Агросвіт*. 2020. № 11. С. 90–98. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія (0,68 друк. арк.)

10. Войт Д. С. Формування механізмів децентралізації соціально-економічних територіальних систем: регіональні особливості. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 1. Част. 2. С. 37–43. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus, World Cat, Google Scholar, Open Ukrainian Citation Index, Windows Live Academic, Research Bible, Open Academic Journals Index, Cite Factor. (0,66 друк. арк.)

11. Войт Д. С. Функціонування сучасних інституцій регіонального економічного розвитку в умовах соціалізації. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. №2. С. 95–100. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus. (0,66 друк. арк.)

12. Voit D. Strategic imperatives of sustainable economic and social development of the region in transformational conditions. *Економічні горизонти*. 2020. № 1(12). С.80-90 Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Ulrichsweb™ Global Serials Directory, WorldCat) (0,68 друк. арк.)

13. Voit D. Management models of the region's economic development in the conditions of socialization. *Економічні горизонти*. 2019. № 3(10). С.83-93 Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Ulrichsweb™ Global Serials Directory, WorldCat) (0,68 друк. арк.)

14. Voit D. The impact of structural changes in the economy on employment as a basic factor of the region's social development. *Економічні горизонти*. 2019. № 4(11). С.74-84 Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Ulrichsweb™ Global Serials Directory, WorldCat) (0,68 друк. арк.)

15. Крамаренко І. С., Войт Д. С., Кравець Л. О. Ефективність використання інвестиційного потенціалу національної економіки у контексті впливу на економічне зростання. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія: Економічні науки*. 2019. № 1. С. 403–413. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus, Google Академія, Cite Factor, Academic Resource Index (1,25 друк. арк., особистий внесок: розрахунок ефективності використання інвестиційного потенціалу регіону – 0,45 друк. арк.)

16. Іртищева І. О., Войт Д. С., Павленко Г. М., Архангельська А.-М. І. Моніторинг рівня соціально-економічного розвитку України та її регіонів. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія: Економічні науки*. 2019. № 2. С. 406–414. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus, Google Академія, Cite Factor, Academic Resource Index (0,68 друк. арк., особистий внесок: моніторинг рівня соціально-економічного розвитку регіонів 0,33 друк. арк.)

17. Іртищева І. О., Стегней М. І., Войт Д. С., Павленко Г. М. Інституційне забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів в умовах децентралізації. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія: Економічні науки*. 2019. № 3. С. 173–183. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus, Google Академія, Cite Factor, Academic Resource Index (1,25 друк. арк., особистий внесок: дослідження інституційного забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів – 0,3 друк. арк.)

18. Войт Д.С., Меліх О.О., Меліх Т.Г., Арчибісова Д.С. Організаційні та економічні основи розвитку гастрономічного туризму в умовах посилення аквакультури: регіональні, національні та світові тенденції. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія: Економічні науки*. 2019. № 4. С. 97–108. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія; Cite Factor Academic Scientific Journals; Academic Resource Index ResearchBib (0,7 друк. арк., особистий внесок: регіональні особливості розвитку гастротуризму та його вплив на економічний розвиток – 0,20 друк. арк.)

19. Topchiy O., Voit D., Prokopenko N., Trushliakova A., Riabets D. Reengineering of economic transformation management as a basic prerequisite for implementation of the strategic goals of the country's development. *Економічні горизонти*. 2019. № 2 (9). С. 78-87. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Ulrichsweb™ Global Serials Directory, WorldCat).

(1,25 друк. арк., особистий внесок: обґрунтування напрямів трансформації регіонів України –0,33 друк.арк)

20. Войт Д. С., Діденко Д. Ф., Колодруб Ю. А. Перспективи розвитку винного гастротуризму шляхом кластеризації. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія: Економічні науки*. 2018. № 3. С. 400–409. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus, Google Академія, Cite Factor, Academic Resource Index (0,68 друк. арк., особистий внесок: обґрунтовано необхідність створення туристичного кластеру Причорноморського регіону – 0,33 друк. арк.)

21. Войт Д. С., Діденко Д. Ф. Кластерний підхід до регіонального розвитку сфери туризму. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія: Економічні науки*. 2018. № 4. С. 428–436. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus, Google Академія, Cite Factor, Academic Resource Index (0,68 друк. арк., особистий внесок: запропоновано систему ключових показників ефективності учасників кластерної системи та кластеру в цілому – 0,34 друк. арк.)

22. Іртищева І. О., Войт Д. С., Левенець Ю. А. Організація туристичних кластерів як ефективний засіб управління туристичним бізнесом. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія: Економічні науки*. 2016. № 1. С. 300–308. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus, Google Академія, Cite Factor, Academic Resource Index (0,68 друк. арк., особистий внесок: обґрунтування кластерів як ефективний засіб управління – 0,33 друк. арк.)

23. Войт Д. С., Левенець Ю. А. Шляхи розвитку туристичного потенціалу Миколаївської області. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія: Економічні науки*. 2016. № 2. С. 366–373. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus, Google Академія, Cite Factor, Academic Resource Index (0,68 друк. арк., особистий внесок: обґрунтування напрямів розвитку туристичного потенціалу Миколаївської області – 0,34 друк. арк.)

Статті в наукових виданнях іноземних держав

24. Irtysheva I., Stegney M., Boiko Y., Voit D., Hryshyna N. Theoretical-methodical approaches to monitoring of the level of socio-economic development of territorial units and national economy in conditions of decentralization. *Perspectives – journal on economic issues*. 2019. issue 2. PP. 83-92. (1,25 друк. арк., особистий внесок: розробка теоретико-методичних підходів до моніторингу рівня соціально-економічного розвитку територіальних одиниць та національної економіки в умовах децентралізації – 0,33 друк.арк)

25. Melikh Taras, Voit Dmytro, Archybisova Dariia Aquacultural integration in recreational tourism: features of development and management of coastal territories. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Volume 5 Number 5. PP. 84-89. Входить до наукометричної бази реферування та індексування **Web of Science**: (0,66 друк. арк., особистий внесок: обґрунтування напрямів розвитку туризму в регіонах України –0,33 друк.арк)

Матеріали наукових конференцій:

26. Войт Д. С. Аналіз ефективності децентралізації як вагомого інструменту соціально-економічного розвитку України. *Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності*: матеріали VI всеукр. наук.-практ. конф. з міжн. участю (м. Миколаїв, 12 березня 2020 р.). Миколаїв: ММІРЛ ВНЗ «Університет «Україна», 2020. С. 73–77. (0,36 друк. арк.)

27. Войт Д. С. Децентралізації як вагомий інструмент соціально-економічного розвитку регіонів України: показник ефективності. *Сучасні технології розвитку людини в інтегрованому суспільстві*: матеріали IV міжн. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 28 травня 2020 р.). Миколаїв: ММІРЛ Університету «Україна», 2020. С. 191–197. (0,45 друк. арк.)

28. Войт Д. С. Соціальні аспекти зайнятості в умовах децентралізації. *Проблеми розвитку регіонів: промисловості і економічні аспекти*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (м. Первомайськ, 28 травня 2020 р.). Первомайськ: ПФ НУК, 2020. С. 75–78. (0,36 друк. арк.)

29. Войт Д. С., Лінтур І. В., Архангельська А.-М.І. Особливості моніторингу рівня соціально-економічного розвитку України. *Актуальні проблеми обліково-аналітичного процесу в управлінні підприємницькою діяльністю*: матеріали VII міжн. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Мукачєво, 19 листопада 2019 р.). м. Мукачєво, 2019. С. 123–124. (0,36 друк. арк., особистий внесок: дослідження особливостей моніторингу рівня соціально-економічного розвитку регіонів – 0,18 друк. арк.)

30. Стегней М.І., Іртищева І.О., Войт Д.С. Особливості інституційного забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів. *Актуальні проблеми обліково-аналітичного процесу в управлінні підприємницькою діяльністю*: матеріали VII міжн. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Мукачєво, 19 листопада 2019 р.). м. Мукачєво, 2019. С. 165–167. (0,36 друк. арк., особистий внесок: дослідження особливостей інституційного забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів – 0,18 друк. арк.)

31. Войт Д.С., Прокопенко Н.О. Концептуальні підходи щодо соціально-економічного розвитку територіальних одиниць та національної економіки. *Трансформація національної економіки в контексті реалізації євроінтеграційної стратегії*: матеріали IV міжн. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 27 грудня 2019 р.). Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2019. С. 90–92. (0,36 друк. арк., особистий внесок: розробка концептуальних підходів щодо соціально-економічного розвитку територіальних одиниць – 0,18 друк. арк.)

32. Войт Д.С., Іртищева І.О. Розвиток креативного менеджменту у туристичній сфері. *Прикладна економіка – від теорії до практики*: міжнародна науково-практична конференція, (27 жовтня 2017 р., м. Тернопіль). ТНЕУ, 2017. С. 74-76. (0,36 друк. арк., особистий внесок: обґрунтування розвитку креативного менеджменту у туристичній сфері – 0,18 друк. арк.)

33. Войт Д.С., Левенець Ю.А. Управління інвестиційними процесами в туристично-рекреаційному комплексі. *Прикладна економіка – від теорії до*

практики: Міжнародна науково-практична конференція, (20 жовтня 2016 р., м. Тернопіль). ТНЕУ, 2016. С. 74-76. (0,36 друк. арк., особистий внесок: обґрунтування напрямів управління інвестиційними процесами в туристично-рекреаційному комплексі –0,18 друк.арк)

34. Іртищева І. О., Войт Д. С. Орієнтири інвестиційно-інноваційного розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону. *Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 15-17 жовтня 2015 р.).* Тернопіль: ТНТУ імені Івана Пулюя, 2015. С. 27–29. (0,36 друк. арк., особистий внесок: розробка орієнтирів інвестиційно-інноваційного розвитку регіону – 0,18 друк. арк.)

35. Іртищева І. О., Войт Д. С. Трансформація туристично-рекреаційного комплексу регіону. *Структурні трансформації національних економік в глобальному вимірі: матеріали IV міжн. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 6 листопада 2015 р.).* Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2015. С. 90–92. (0,36 друк. арк., особистий внесок: трансформація туристично-рекреаційного комплексу регіону– 0,18 друк. арк).

АНОТАЦІЯ

Войт Д.С. Управління економічним розвитком регіонів в умовах соціалізації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, 2020.

Дисертація присвячена формування теоретико-методологічних та прикладних засад управління економічним розвитком регіону в умовах соціалізації.

Систематизовано наукові засади управління економічним розвитком регіонів в умовах соціалізації. Розкрито методологічні аспекти дослідження економічних процесів в умовах децентралізації. Здійснено моніторинг рівня соціально-економічного розвитку України, проведена комплексна оцінка соціально-економічного розвитку регіонів, визначені тенденції регіональної диференціації рівня життя населення.

Проаналізовано функціонування сучасних інституцій регіонального економічного розвитку в умовах соціалізації, охарактеризовано ефективність децентралізації, як вагомого інструменту соціально-економічного розвитку регіонів та особливості формування механізмів децентралізації соціально-економічних територіальних систем.

Запропоновано моделі управління економічним розвитком регіону в умовах соціалізації, визначено вплив структурних зрушень в економіці на рівень зайнятості населення як базового чинника соціального розвитку регіону, окреслено стратегічні імперативи сталого економічного та соціального розвитку регіону в трансформаційних умовах.

Ключові слова: економічний розвиток, управління, соціалізація, трансформаційні процеси, децентралізація, територіальні системи, регіональна

економіка.

АННОТАЦІЯ

Войт Д.С. Управление экономическим развитием регионов в условиях социализации. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.05 – развитие производительных сил и региональная экономика. – Одесская национальная академия пищевых технологий, Одесса, 2020.

Диссертация посвящена формированию теоретико-методологических и прикладных основ управления экономическим развитием региона в условиях социализации. Систематизированы научные основы управления экономическим развитием регионов в условиях социализации. Осуществлен сущностно-содержательная характеристика экономического развития регионов, исследованы особенности, этапы и процесс социализации экономики региона, приведены научные основы формирования децентрализации как главного фактора трансформации регионов.

Раскрыты методологические аспекты исследования экономических процессов в условиях децентрализации. Исследовано методологию формирования систем планирования, прогнозирования и мониторинга регионального управления, приведены методические подходы к оценке экономического развития региона, раскрыты методологические аспекты исследования процессов социализации в условиях децентрализации управления регионами. Осуществлен мониторинг уровня социально-экономического развития Украины, проведена комплексная оценка социально-экономического развития регионов, определены тенденции региональной дифференциации уровня жизни населения.

Установлено, что традиционные подходы к мониторингу социально-экономического развития, которые используются для отчетности органов власти и кабинета министров базируются на номинальных статистических данных, которые не учитывают изменение курса валюты. В результате таких расчетов получается, что экономика Украины по большинству экономических параметров возрастает, что воспринимается как положительное явление, которое ложится в основу построения прогнозов и принятия соответствующих решений. Проанализированы функционирования современных институтов регионального экономического развития в условиях социализации, охарактеризованы эффективность децентрализации, как весомого инструмента социально-экономического развития регионов и особенности формирования механизмов децентрализации социально-экономических территориальных систем.

Предложены модели управления экономическим развитием региона в условиях социализации, определено влияние структурных сдвигов в экономике на уровень занятости населения в качестве базового фактора социального

развития региона, определены стратегические императивы устойчивого экономического и социального развития региона в трансформационных условиях.

Доказано, что базовыми стратегическими императивами развития региона в стратегической перспективе критерии устойчивости всех процессов формирования и реализации региональной стратегии, а именно: обеспечение гармонии (в идеале синергического эффекта) между экономической эффективностью, социальным благополучием и экологической безопасностью. Для обеспечения действенности, указанные императивы должны конкретизироваться в определенных условиях и нормах, которые являются основными установками для формирования целей и принятия решений на всех уровнях управления регионом.

Ключевые слова: экономическое развитие, управление, социализация, трансформационные процессы, децентрализация, территориальные системы, региональная экономика.

SUMMARY

Voit D.S. Management of the regions' economic development in the conditions of socialization. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the Doctor in Economics degree by specialty 08.00.05 – development of productive forces and regional economy. – Odessa National Academy of Food Technology, Odessa, 2020.

The dissertation is devoted to the formation of theoretical and methodological and applied principles of the regions' economic development management in the conditions of socialization.

The scientific bases of the regions' economic development management in the conditions of socialization are systematized. Methodological aspects of the economic processes research in the conditions of decentralization are identified. The level of the socio-economic development of Ukraine was monitored. A comprehensive assessment of the socio-economic development of the regions was made. The tendencies of the regional differentiation of the population's living standard are identified.

The functioning of modern institutions of the regional economic development in the conditions of socialization is analyzed. The effectiveness of decentralization as an important tool for the socio-economic development of the regions is characterized. The peculiarities of the formation of decentralization mechanisms of socio-economic territorial systems are also characterized.

Management models of the region's economic development in the conditions of socialization are proposed. The influence of structural changes in the economy on the employment level as a basic factor of the region's social development is identified. The strategic imperatives of sustainable economic and social development of the region in transformational conditions are outlined.

Key words: economic development, management, socialization, transformation processes, decentralization, territorial systems, regional economy.